

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

SVATÁ PAVLÍNA V BAROKNÍM UMĚNÍ

bakalářská diplomová práce

SKARLET KRÍŽOVÁ

Vedoucí práce: doc. Martin Pavlíček, Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně, bez pomoci cizí osoby, k čemuž jsem využila uvedenou literaturu a prameny.

Práce má rozsah 67 588 znaků.

V Olomouci dne 15. prosince 2016

Skarlet Křížová

Poděkování

Mé poděkování míří ke všem lidem, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. Především mé díky patří vedoucímu a zadavateli práce panu doc. Martinu Pavlíčkovi, Ph.D., za jeho rady a vedení. Dále k otci Miroslavu Heroldovi, který se mnou o práci diskutoval a dal mi podnětné připomínky. K panu doc. PhDr. Luboru Kisučanovi, Ph. D., který velice ochotně a se zájmem pomohl při překladu latinských textů, paní Miladě Oravové, která vždy s ochotou a laskavostí pomohla při hledání dokumentů z archivu NPÚ v Olomouci a veliteli městské policie v Březnici, který mi byl nápomocen k zpřístupnění kostela sv. Rocha v Březnici.

Obsah

1	Úvod	5
2	Přehled literatury a dosavadního bádání.....	6
3	Sv. Pavlína: život,úcta, kult	8
4	Sv. Pavlína: ikonografie, typy zobrazení.....	14
5	Výběrový katalog děl se zobrazením sv. Pavlíny.....	2121
6	Závěr.....	355
7	Tabulka všech doposud zjištěných památek se zobrazením sv. Pavlíny.....	366
8	Seznam použitých zkratk	40
9	Seznam pramenů.....	Chyba! Záložka není definována. 42
10	Seznam literatury.....	413
11	Seznam vyobrazení.....	51
12	Summary.....	5454
13	Obrazová Příloha	556
14	Anotace.....	84

1 Úvod

Tato bakalářská diplomová práce si klade za cíl seznámit čtenáře s životem a kultem sv. Pavlíny, někdy označované také jako sv. Pavlína Římská. Světice, která byla umučena v Římě za vlády císaře Diokleciána (248-305) a jejíž ostatky se v době baroka dostaly díky jezuitům do Olomouce, v době velikých morových epidemií. Po vykonání průvodu s ostatky světice mělo dojít k zázračnému zastavení nemoci. Tato událost vedla k prohlášení sv. Pavlíny za oficiální patronku města Olomouce a k velké oblibě zobrazování světice na tehdy tvořených uměleckých dílech.

Práce si klade za cíl zpracování ikonografie patronky, která je demonstrována na výběru barokních děl architektury, malby, sochy, grafiky a uměleckého řemesla. O svatopavlínské téma se již dříve zajímalo několik historiků umění, avšak pouze v dílčích studiích a krátkých pojednáních, která se na problematiku nedívala z komplexnějšího a uceleného pohledu. Díla, která zobrazují sv. Pavlínou, vznikala kvůli vazbě na Olomouc především v prostředí tohoto moravského města a v rámci regionu. Její zobrazení jako morové patronky však proniklo až do středních Čech.

Jako morová patronka, bývala zobrazována v doprovodu dalších, především morových světců. Zvláště poukazují na zajímavou paralelu sv. Pavlíny se sv. Rozálií z Palerma a uvádím vybrané ikonografické příklady jejich společného zobrazení. Současně zmiňuji pár uměleckých realizací, která byla spojována se sv. Pavlínou, avšak chybně a snažím se o nové určení významu těchto děl, což poukazuje na to, že je téma stále aktuální a zaslouží si dalšího studování.

K textu je přiřazen výběrový katalog. Ten je sestaven z největších a nejzajímavějších uměleckých objednávek se zobrazením sv. Pavlíny, s přihlédnutím na jejich dosavadní zpracování v uměnovědných textech. Na závěr k práci přiřazuji tabulku děl seřazených chronologicky podle data vzniku, na kterých je sv. Pavlína zobrazena, čímž chci poukázat na intenzitu kultu této regionální světice v barokní době.

2 Přehled literatury a dosavadního bádání

Úcta ke svaté Pavlíně byla nejintenzivnější v barokní Olomouci a okolí, pro kterou se stala regionální patronkou. Největší oblibě se světice těšila po morových událostech. Především jako tomu bylo po přivezení jejích ostatků do Olomouce 1623 a roku 1714 kdy Moravu sužovala jedna z nejtěžších epidemií této nákazy. V těchto obdobích také zaznamenáváme nárůst objednávek ať už uměleckého, či písemného rázu.

Nejstarším takovým dokladem svatopavlínské úcty je „*Amuletum parthenium contra pestem*“ z roku 1656.¹ Jde o oslavný text rozložený do 11 elogií, ve kterých je popsán život a ctnosti sv. Pavlíny. Tato kniha obsahuje mědirytinu univerzitní magisterské teze vloženou před titulní list. Na mědirytině je sv. Pavlína vůbec poprvé zobrazena v přímé spojitosti s Olomoucí, jakožto její patronka (kat. č. 2). Součástí tisku je i seznam 21 magistrů a 16 rektorů koleje. Postava sv. Pavlíny (díky propagaci této světice jezuitským řádem) pak byla uvedena především v *Acta Sanctorum*.² Pavlína je zde představena společně se svou matkou a otcem. Následují hlavně informace o kultu v barokní Olomouci.

Dalším zajímavým textem o sv. Pavlíně je krátké historické pojednání vydané v Olomouci roku 1737 olomouckým tiskařem Františkem Antonínem Hirnlem.³ V úvodu je popsán život a smrt světice, dále jsou uvedeny okolnosti získání ostatků pro Olomouc, v závěru nalezneme popis osmidenní pobožnosti ke cti sv. Pavlíny.

Roku 1916 vydal Robert Schünke své pojednání o historii a kultu sv. Pavlíny a přiřadil k němu i několik děl s jejím vyobrazením.⁴ Tato práce je doteď platným zdrojem v této tématice. Můžeme zde vidět snahu o obnovení kultu sv. Pavlíny. Ta byla již v barokní době uctívána i při válečných hrozbách, a proto se k této myšlence

¹ *Amuletum Parthenium sive S. Paulinae Virginis et Martyris Romanae Olomucensium contra Pestem Patronae Vita, Et Virtutes XI. Elogiis comprehensa, Et In Agonisma Illustrissimis, ... Dominis, Philosophiae Magistris, in Alma, ... Universitate Olomoucensi promotis oblata A Rethorica Olomucensi. Martyr Deo Chara Paulina. Olomouci: Ex Officina Typographica Viti Henrici Ettel, 1656, Olomouc 1656.*

² *Artemio et Candida conjugibus, ac Paulina Virginie, illorum filia, Acta Sanctorum. Die sexta Junii, Antverpiae 1695, s. 634-638.*

³ *Kurtzer Historischer Bericht Von der Heilighen Jungfrauen/und Martyrin Paulina, Welche In Jahr 302. Unter Diocletiano gesteiniger. Im Jahr 1623 den 8. Octobris von der Königlichen Haupt-Stadt Ollmütz zu einer Schutz-Patronin erwählet worden, Olomouc 1737.*

⁴ Robert Schünke, *Beiträge zur kirchlichen Kunst-und Kulturgeschichte von Olmütz*, Neutitschein 1916, s. 14-31.

Schünke znovu obracel v období 1. světové války. O rok později vydal Josef Vyvlečka knihu *Příspěvky k dějinám kostela Panny Marie Sněžné*.⁵ Část z ní je věnována sv. Pavlíně a popisu pobožností k její účtě. O významnější poznání se zasloužil Leoš Mlčák, který se o svatopavlínskou ikonografii a snahu vytvořit soupis co nejvíce známých děl s vyobrazením této svěťice, zabýval s největším zájmem. Jako první publikoval článek o svatopavlínské ikonografii roku 1993.⁶ Podařilo se mu zjistit značný počet děl s vyobrazením sv. Pavlíny a přispět k oživení tohoto tématu, i když s některými nepřesnými informacemi. Práci potom rozšířil roku 2002.⁷ Studii zde doplnil především o sochařská díla. Později se Mlčák k tématice svaté Pavlíny nejednou vracel v příspěvcích k jednotlivým dílům.⁸ Krátká studie Petry Zelenkové „*CONTRA PESTEM NOBIS FAVE*“⁹ přednesená v listopadu roku 2002 na olomoucké konferenci *Umění a mor: Reflexe moru v umění 16. až 18. století (Historická Olomouc XIV)*, je reakcí na Mlčákovu předchozí studii a snahou o další doplnění seznamu děl se svatopavlínskou tematikou.

Roku 2000 publikoval v Olomouckých listech Dieter Salomon článek s názvem *Svatá Pavlína, patronka Olomouce*.¹⁰ Jedná se o stručné shrnutí informací o patronce a jejího připomenutí olomouckému publiku, nepřináší nové poznatky. Jako poslední sv. Pavlíně věnoval pozornost Miroslav Herold, který prací *La venerazione di santa Paolina, patrona di Olomouc. Un caso concreto del culto di corpi santi catacombali* ukončil v roce 2010 svá teologická studia v Římě.¹¹ Sv. Pavlíně, a jejímu kultu se věnuje velice podrobně, avšak na celé téma nahlíží především z hlediska církevních dějin. Má bakalářská práce má za cíl toto téma obohatit z pohledu umělecko-historického. Herold se primárně zaměřuje na vyzdvížené ostatky světců a světic z římských katakomb a jak s nimi bylo dál nakládáno.

⁵ Josef Vyvlečka, *Příspěvky k dějinám kostela Panny Marie Sněžné*, Olomouc 1917.

⁶ Leoš Mlčák, K ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce, *Zprávy památkové péče*, 1993, s. 393-399.

⁷ Leoš Mlčák, Doplnky k ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce, *Ročenka státního okresního archivu v Olomouci* 2001, 2002, s. 106-113.

⁸ Z jednotlivých studií zmíním např. tyto: Leoš Mlčák, Votivní obraz litovelského malíře Jana Jiřího Rotha, *Vlastivědný věstník moravský*, 1984, č. 2, s. 148-157. – Leoš Mlčák, K ikonografii a autorství dřevěných plastik na průčelí bývalé kovárny v Olomouci-Řepčíně, *Výroční zpráva Památkového ústavu v Olomouci* 1998, Olomouc 1999, s. 96-100.

⁹ Petra Zelenková, „*Contra pestem nobis fave*“. Příspěvek k ikonografii sv. Pavlíny, patronky proti moru v barokní Olomouci. In: *Opuscula historiae atrium. Studia minora Facultatis philosophiae Universitatis Brunensis*, F 49, 2005, s. 27-45.

¹⁰ Dieter Salomon, Svatá Pavlína, patronka Olomouce, *Olomoucké listy. Olmützer Blätter*, Olomouc 2000, s. 28-29.

¹¹ Miloslav Herold, *La venerazione di santa Paolina, patrona di Olomouc. Un caso concreto del culto di corpi santi catacombali* (licenciátní práce) Pontificia Università Gregoriana a Roma, Roma 2010.

3 Sv. Pavlína: život, úcta, kult

Specifické vymezení kultu sv. Pavlíny na Olomouc a okolí dokládá i její absence v ikonografických slovnících a další odborné literatuře. Isidor Vondruška ve svých životopisech svatých sv. Pavlíně věnoval jen malou pozornost a zařadil ji do krátké zmínky o jejím otci Artemiovi.¹² Některé informace o jejím životě, především co se týče roku úmrtí, se různí.

Sv. Pavlína žila v době římského císaře Diokleciána, vládnoucího v letech 284-305, který je v historii znám pro své pronásledování a trestání křesťanské víry. Její otec se jmenoval Artemius a sloužil jako žalářník v Římě. Když byla sv. Pavlína posednuta zlým duchem, dovedl ji otec za sv. Petrem Exorcistou, jenž ji vyléčil. Z vděčnosti se celá rodina i s matkou Kandidou obrátila na křesťanskou víru a nechala se sv. Marcelinem pokřtít. Za vyznávání a přijetí křesťanství byla rodina soudcem Serenem odsouzena k trestu smrti. Otec sv. Pavlíny, sv. Artemius, byl sťat, sv. Pavlína s matkou Kandidou vhozeny do jámy a zasypány kamením. Popraveni byli i sv. Petr Exorcista a sv. Marcelin, kteří v žaláři kromě Artemiovy rodiny obrátili na křesťanskou víru několik dalších osob.¹³ Rok úmrtí svěřice není úplně jasný a zdroje se v tvrzení liší. Podle Isidora Vondrušky sv. Pavlína zemřela roku 303, nebo 304, zatímco Bohumil Zlámal uvádí rok 302. Josef Vyvlečka klade datum smrti na 5. června s tím, že přesný rok není znám. Jisté však je, že sv. Pavlína byla usmrcena nejpozději do roku 305, tedy závěru vlády císaře Diokleciána.

Ostatky sv. Pavlíny zůstaly uloženy v římských katakombách až do roku 1622, než byly slavnostně vyzdvíženy i se stříbrnou lampičkou.¹⁴ Ta byla nalezena v jejím hrobě, avšak se nedochovala. Papež Řehoř XV. (1621-1623) ostatky i lampu věnoval tehdejšímu generálu Tovaryšstva Ježíšova Mutiu Viteleschu (1563-1645), jenž je o rok později věnoval olomouckým jezuitům. Relikvie (lebka a pár dalších kousků kostí) byly přivezeny P. Mikulášem Lancitiem (1574-1653) a dočasně uloženy v jezuitské koleji, kvůli probíhající přestavbě kostela, který převzali od minoritů a který chtěli vybavit postranními oltáři.¹⁵

¹² Isidor Vondruška, *Životopisy svatých v pořadí dějin církevních*, I., Praha 1930, s. 184.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Nejspíše se při této události konal slavnostní ceremoniál, který nahradil její svatořečení.

¹⁵ Kostel Panny Marie Sněžné, byl vybudován mezi 1712-1722. Dne 16. února 1716 byl chrám konsekrován a byly do něj slavnostně přeneseny ostatky sv. Pavlíny.

Olomouc se v minulosti často potýkala s morovými epidemiemi. Právě roku 1623 bylo město zamořeno tak, že údajně zemřelo až 7000 lidí.¹⁶ Na radu arcijáhna a dómského kustoda Julia Caesara Ginnaniho de Pisauru se městská rada rozhodla uspořádat procesí s právě dovezenými ostatky svaté Pavlíny, které proběhlo 8. října 1623. Průvodu, vedeného z koleje Tovaryšstva Ježíšova do kostela svatého Mořice (hlavního městského farního kostela), se tehdy účastnilo téměř celé město i s radními nesoucími zapálené svíce.¹⁷ V kostele potom proběhlo kázání a pobožnost. Josef Vyvlečka k následným událostem uvádí: „*A tak se stalo v neděli, dne 8. října 1623. Div divoucí! Bůh dobrotivý vyslyšel naše prosby města, mor náhle ustal.*“¹⁸ Odehrálo se tak údajně po několika měsících zamoření, bez jakýchkoli změn i po marných hygienických opatřeních městské rady. Ústup nemoci byl spojen s adorovanou světící. Proto se hned po té městská rada na zasedání dne 23. října 1623 usnesla, že k úctě světice zbudují ve městě oltář, prohlásila ji ochranitelkou města a rozhodla o každoročním konání slavnostního procesí s jejími ostatky. Den konání slavnosti rada určila na čtvrtou neděli po svatém Duchu, což později papež Pius VI. (1775-1779) změnil a svátek přenesl na neděli pátou. První prosebný průvod s ostatky je znázorněn na malé malbě na měděném plechu z poloviny 17. století.¹⁹ Není jisté, zda se slíbené průvody konaly každoročně, ale znovu uspořádávány byly mnohokrát. Například roku 1634 měl postihnout mor olomoucké Předhradí, místo kde bydlelo nejvíce kanovníků. Byl vykonán průvod do těchto míst a dále veden směrem na hrad, na místo dnešního novogotického dómu sv. Václava. Kanovníci vedeni kapitulním děkanem Janem Bedřichem Breinerem prosili světici o pomoc jednotně volajíce: „*Sv. Paulino, oroduj za nás, ora pro nobis!*“²⁰ I tehdy světice pomohla a mor skončil.

Pro lebku sv. Pavlíny nechal v letech 1639-1640 vídeňský biskup, dříve olomoucký sufragán Filip Bedřich hrabě Breuner, zhotovit relikviář. Jde o více jak metr vysokou polygonální mikroarchitekturu na centrálním základu z ebenového dřeva a stříbra.²¹ Zhotoven byl nejspíše ve Vídni. I k samotnému relikviáři se vztahuje jedna „zázračná“ událost. Když jej byl hrabě Breuner vyzvednout ve Vídni, byl na cestě zpět

¹⁶ Josef Vyvlečka (pozn. 5), s. 41.

¹⁷ Blíže k podobě a výzdobě slavnostních procesí: Miroslav Herold (pozn. 11), s. 33-34.

¹⁸ Viz Josef Vyvlečka (pozn. 5), s. 42.

¹⁹ Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarní kultura let 1620-1780*, II, Olomouc 2010, s. 295, č. kat. 136.

²⁰ Josef Vyvlečka (pozn. 5), s. 43.

²¹ Relikviářem se nejvíce zabývala Helena Zápalková, Relikviář sv. Pavlíny z pokladu olomoucké katedrály, in: Martin Elbel – Ondřej Jakubec (edd.), *Olomoucké baroko. Proměny ambic jednoho města*, I, Olomouc 2010, s. 211-218.

do Olomouce přepaden lupiči. Jeden z lupičů měl již mířit samotnému biskupu na prsa, když v tom jeho sluha vystřelil a lupiči utekli. Biskup v této události spatřoval pomoc ze strany světice a v Olomouci jí potom složil patřičný dík.²² Během švédské okupace (1642-1650) byl relikviář zakopán z obavy, že bude zničen. Po vytáhnutí ze země byly prý dřevěné a stříbrné prvky tak poničeny, že musel být zhotoven relikviář nový, avšak nejspíše šlo pouze o restaurování původního.

Mezi lety 1669-1679 probíhala výstavba nového poutního kostela premonstrátů na Svatém Kopečku. Původní kaple, kterou nechal zbudovat olomoucký obchodník Jan Andrýsek, byla zbořena a nahrazena nynější stavbou. V bazilice byla jedna z bočních kaplí věnována sv. Pavlíně. Ta se nachází na místě původní zbořené Andrýskovy, tedy na místě historicky nejvýznamnějším. Právě do této kaple byly také vedeny procesí s ostatky svaté Pavliny. První takové procesí proběhlo 19. října 1679 a bylo vedeno s prosbou o odvrácení moru. Další procesí proběhlo 15. května 1680 z vděčnosti, že se Olomouci tehdy probíhající mor jakoby zázračně vyhnul. Původně se v této kapli měl nacházet obraz od Antonína Martina Lublinského z roku 1683, který mimo olomouckou patronku znázorňoval i sv. Václava a sv. Mořice. Dolní část obrazu vyplňovala veduta Olomouce, odkud vycházelo procesí na Svatý Kopeček.²³ Stejně tomu tak je na oltářním obraze v kapli sv. Pavliny v kostele Panny Marie Sněžné (kat. č. 5). Další spojení Pavliny se Svatým Kopečkem nalézáme na univerzitní tezi Jana svob. Pána Gotschalkowského z roku 1731 [1], na němž sv. Pavlína uctívá zázračný obraz Panny Marie Svatokopecké. Ve spodní části je potom za vedutou města vyobrazena bazilika Navštívení Panny Marie.²⁴

Další protimorová procesí konaná v ulicích Olomouce byla uskutečněna 14. prosince 1675 a 6. června 1680. Městská rada tehdy z velké vděčnosti věnovala 500 zlatých na stavbu kaple sv. Pavliny. Ta byla v roce 1685 postavena ve starém jezuitském kostele, avšak zanikla se stavbou nového kostela Panny Marie Sněžné, s kterou se započalo 12. června roku 1712, tedy na výročí 89 let od přinesení ostatků světice do města.²⁵ Ty pak byly umístěny na oltáři v kostele novém.

²² Viz Josef Vyvlečka (pozn. 5), s. 44-45.

²³ Viz Leoš Mlčák (pozn. 6), s. 395.

²⁴ Martin David, *Kopie milostného obrazu Panny Marie Svatokopecké v barokním sochařství* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2013, s. 55-57.

²⁵ Viz Leoš Mlčák (pozn. 6), s. 395.

Poslední velká morová epidemie na našem území vypukla v letech 1714-1716. Nákaza v Olomouci nabyla takových rozměrů, že město muselo být v červnu 1715 uvedeno do karantény a hlídáno vojskem. Odhadovaný počet mrtvých byl tři tisíce. Prosebný průvod proběhnul 25. srpna 1715 a účastnil se jej veškerý klérus, městská rada a měšťanstvo. Průvod vyšel z kostela Panny Marie Sněžné směrem ke kostelu kapucínů.²⁶ Na schodišti, před průčelím kostela bylo postaveno pět oltářů. Ostatky byly položeny na prostředním, u kterého biskup Julius hrabě Braida sloužil pontifikální mši. Na zbylých čtyřech oltářích byly čteny tiché mše. Po krátkém kázání jednoho z jezuitů se více jak tisícíhlavý průvod odebral městem zpět. Ostatky byly neseny jezuiti, měšťané měli zapálené svíce a družičky zpívaly svatý růženec se vsuvkami o sv. Pavlíně za odvrácení moru a smrti.²⁷

Již o dva měsíce později, ještě v době trvání epidemie, přišel olomoucký kamenický mistr Václav Render s návrhem vybudovat na Dolním náměstí sloup zasvěcený Panně Marii, na němž je zastoupena vedle dalších morových světců i sv. Pavlína.²⁸ Další zajímavá událost spojená se svatopavlínským kultem a která proběhla během této poslední ničivé epidemie, se udála v Litovli. Roku 1706 zdejší malíř Jan Jiří Roth namaloval obraz sv. Pavlíny. Ten jeho žena darovala zdejšímu kostelu. Tvrdila, že v době kdy manžel začal plátno malovat, byla nakažená morem a obraz ji zázračně vyléčil. V kostele visel až do roku 1714, než propukla další ničující epidemie moru, která postihla i Litovel. Obraz byl přenesen na předměstí, kde se zdržovali nemocní a kde litovelský kaplan celebroidal prosebné mše za odvrácení nemoci. Při pozdvihování měla světice začít pravým okem ronit slzy. Po tomto zázraku byla v roce 1718 na místě postavena kaple zasvěcená sv. Pavlíně. V té byl obraz umístěn a ke svaté Pavlíně se začaly konat každoroční prosebné mše.²⁹ Během ústupu moru a po jeho úplném skončení dostal kult nové impulzy, které se odrazily v četných donacích uměleckých realizací s tematikou této světice.³⁰

Zobrazování sv. Pavlíny se nejčastěji objevuje především v Olomouci a jejím okolí. Mimo Olomouc ji můžeme nalézt na morových a mariánských sloupech v Litovli,

²⁶ Kostel Zvěstování Panně Marii na Dolním náměstí.

²⁷ Viz Josef Vyvlečka (pozn. 5), s. 48.

²⁸ Simona Jemelková – Helena Zápalková, Olomoucké barokní sloupy, in: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620-1780*, II, Olomouc 2010, s. 144.

²⁹ Votivním litovelským obrazem se zabýval Leoš Mlčák, Votivní obraz litovelského malíře Jana Jiřího Rotha, *Vlastivědný věstník moravský*, 1984, s. 148-157.

³⁰ Viz „Tabulka všech doposud zjištěných památek“, s. 37.

Mohelnici a Vyškově na Moravě.³¹ Je zastoupena na malovaném medailonu ve freskové výzdobě kaple nazývané „V lipkách“ v Rýmařově³² a jedna její socha stojí před kostelem sv. Jakuba Většího v Rokytnici u Přerova.³³ Svatopavlínský kult však pronikl až do středních Čech. Její zpodobnění se vyskytuje na oltářním obraze hřbitovního kostela sv. Rocha v Březnici u Příbrami, pocházejícího již z roku 1651 (kat. č. 1). Historikům umění, kteří se více zabývali touto tematikou, nebyl výskyt světičky v Čechách doposud znám.³⁴ Jde vůbec o první známé zpodobnění sv. Pavlíny v uměleckém díle. O to zajímavější je, že se zobrazení Pavlíny neobjevilo první v Olomouci, ani v jejím blízkém okolí.

Úcta ke sv. Pavlíně se však neomezovala pouze na prosebné volání během morových událostí. Její obliba u olomouckých měšťanů vedla k vzývání patronky i při jiných strádáních či pohromách. Roku 1637 uhořelo veliké sucho, kdy téměř celá úroda měla být ztracena. Byla uspořádána vícedenní pobožnost ke cti olomoucké patronky, při níž prosili o pomoc. Bůh po té seslat déšť, který úrodu zachránil. Podobná událost se měla opakovat v roce 1674. Během zachvácení města ohněm měla být sv. Pavlína ku pomoci. Její ostatky byly nošeny na místa požáru s prosbou o zastavení tohoto živlu.³⁵ Právě jako ochránitelka nejen proti moru je sv. Pavlína zastoupena na mariánském sloupu v Litovli. Na přední straně soklu je vytesán nápis, ve kterém je spolu s Pannou Marií žádána o ochranu občanů před morem a ohněm³⁶ [2]. Jako ochránitelka proti válce je znázorněna v malbě na pergamenu ve tvaru kasule z roku 1758, který zobrazuje sv. Pavlínu s palmovou ratolestí vznášející se na oblacích v doprovodu andělů nesoucí její atributy [3]. Spodní část je vyplněna vedutou Olomouce při bombardování. V popředí po pravé straně sedí na válečných trofejích a oblečený ve zbroji bůh války Mars. Mars ukazuje na protější stranu, kde sedí žena s klasem v ruce a dítětem. Za ní stojí postava smrtky s kosou. Olomoučané nechávali své patronce dávat pod ochranu i své domy. Dům č. p. 12 ve Švédské ulici měl mít

³¹ Litovelský sloup s olomouckým spojuje jméno sochaře Jana Sturmera.

³² Leoš Mlčák, Fresky Ferdinada Nabotha v kapli „V lipkách“ u Rýmařova, *Střední Morava. Vlastivědná revue*, 1995, s. 41-49.

³³ Leoš Mlčák, K autorství soch protimorových patronů v Rokytnici u Přerova, in: *Výroční zpráva památkového ústavu v Olomouci za rok 1996*, Olomouc 1997, s. 90-92.

³⁴ Za upozornění na obraz vděčím a tímto děkuji Miroslavu Heroldovi.

³⁵ Viz Josef Vyvlečka (pozn. 5) s. 49.

³⁶ Celý nápis zní: „*RENOVATA EX BVRSIA BENEFACITORIS ET FVNDATIONIS STATVA BEATAE MARIEAE ET PAVLINAЕ PROTEGANT CIVES A PESTE ET IGNE SINE FINE*“. Volný překlad nápisu zní: „*Renovovaná nákladem dobrodince a zakladatele. Svatá socha Marie a Pavlíny ať chrání občany od moru a ohně bez konce.*“

votivní obraz s tímto nápisem: „*Heilige Paulina, Christi Braut, Nebst Gott, Word dir dieses Haus vertraut.*“³⁷

Po skočení morových epidemií začal kult ztrácet na intenzitě, v období osvícenství se vytratil úplně. Ještě v roce 1798 byla postavena malá kaple zasvěcená sv. Pavlíně v Července u Olomouce a těsně po roce 1800 se datuje olejomalba se sv. Pavlínou od Jana Baptisty Kislinga uložená v depozitáři olomouckého muzea. Když byla roku 1773 zrušena jezuitská kolej, byly svaté ostatky přeneseny do dómu sv. Václava a zařazeny mezi relikvie dómského pokladu. Nejprve byly vystaveny v loretánské kapli, roku 1886 přeneseny do kaple sv. Stanislava a od roku 1914 ve skříni v chóru.³⁸ Úcta k ostatkům pomalu upadala a nakonec ztratila celý svůj původní smysl.

³⁷ Viz Josef Vyvlečka (pozn. 5), s. 49.

³⁸ Breunerův relikviář je nyní zapůjčen do stálé expozice Arcidiecézního muzea Olomouc.

4 Sv. Pavlína: ikonografie, typy zobrazení

Ikonografie sv. Pavlíny se odvíjí od příčin konce jejího života a zázračných událostí spojených s jejími ostatky. Jejími typickými atributy jsou kameny, lebka (někdy doplněna o zdobenou korunu), lampička s léčivým olejem, kniha a palmová ratolest. Dále lze připojit i typické symboly moru a boje s ním, jako jsou meč, šípy a umrlčí lebka. Nad hlavou mívá svatozář. Na mědirytině od Wolfganga Kiliana se nad sv. Pavlínou vznášejí andělé, kteří se jí chystají korunovat růžovými věncem [4]. Růžový věnec na její hlavě se také objevuje na mědirytině Johanna Tscherninga vytvořené podle návrhu Antonína Lublinského [5]. Oblečena bývá především v prostším šatu staženém páskem a pláštěm přes ramena sepnutým sponou. Nalezneme však i díla, na kterých autoři sv. Pavlínou oblékli do honosnějších barokních šatů, jako je tomu např. na společné bakalářské tezi se sv. Pavlínou od Antonína Freindta z roku 1698 [6]. Sv. Pavlína má šaty ze zdobeného brokátu s náhrdelníkem a drahou čelenkou na hlavě. Stejně tomu je i na mědirytině od bratrů Klauberů z druhé třetiny 18. století, na které sv. Pavlína vyhání mor z Olomouce [7]. Svůj nejtypičtější atribut – kameny -, kterými byla ukamenována, obvykle drží nakupené ve svém plášti, nebo jsou někde v její blízkosti. Na pergamentu s akvarelovou malbou ve tvaru kasule z roku 1758 kameny nesou na plechovém talíři dva andělé stojící vedle světice [3].

Častý je také motiv sv. Pavlíny klečící na kameni. Takové zobrazení nalezneme na oltářním obraze v kapli sv. Pavlíny v bazilice na Svatém Kopečku (kat. č. 4), či na univerzitní tezi Antonína Mitzkyho z roku 1681, zhotovené podle předlohy od Martina Antonína Lublinského (1636-1690) [8]. Na Mitzkyho tezi se na levé straně za sv. Pavlínou odehrává scéna, kdy dvojice andělů poráží kostlivce symbolizujícího mor. Z toho jeden si jako zbraň zvolil kámen, který drží nad hlavou a snaží se jej na kostlivce pod svými nohami hodit. U této scény lze přemýšlet nad spojitostí se sv. Pavlínou. Kameny, které jí vzaly život, jsou nástrojem síly usmrcující mor. Stejný motiv nalezneme na votivním obraze Jana Jiřího Rotha [9], který si Mitzkyho tezi vzal jako předlohu, na freskovém medailonu v kapli v Lipkách u Rýmařova³⁹ [10], nebo na univerzitní tezi Jana svob. Pána Gotschalkowského [1]. Právě o vlivu Mitzkyho teze na ikonografické pojetí sv. Pavlíny v dalších dílech se zaměřila Petra Zelenková.⁴⁰

³⁹ Freskám věnoval pozornost Leoš Mlčák (pozn. 32).

⁴⁰ Viz Petra Zelenková (pozn. 9), s. 33-34.

Lebka světičky byla součástí ostatků, které byly vyzdviženy z římských katakomb a darovány olomouckým jezuitům. Po vykonání prosebného procesí s těmito vzácnými relikviemi těžký mor náhle ustal a proto se lebka, jakožto nejvýraznější část z této skupiny kosterních ostatků, stala dalším typickým atributem sv. Pavlíny. Roku 1652 byl pro uchování svatých ostatků vytvořen honosný relikviář a před rokem 1716 byla pro lebku zhotovena koruna se svatozáří z pozlaceného stříbra a drahých kamenů.⁴¹ Právě s touto korunou bývá lebka často realizována na uměleckých dílech, jako je tomu např. na mědirytině již výše zmíněné univerzitní teze Jana svob. Pána Gotschalkowského z roku 1731 z ruky Johanna Andrease Pfeffela [1]. Lebku s korunou a svatozáří drží jeden z andělů na levé straně listu. Na tezi Antonína Mitzkyho Lublinský použil i motivu relikviáře, v němž je umístěna lebka spolu s korunou a anděl ji pozvedá směrem ke sv. Pavlíně.

Spolu s ostatky sv. Pavlíny byla v římských katakombách nalezena malá olejová lampička následně věnovaná jezuitům. I ta se začala objevovat na některých uměleckých realizacích, avšak bohužel není nedochovaná. Roku 1683 však byla na náklady města vsazena do stříbra.⁴² Její podobu si snad můžeme přiblížit díky oltářnímu obrazu v kapli sv. Pavlíny kostela Panny Marie Sněžné (kat. č. 5). Sv. Pavlína zde drží lampičku v pravé ruce a vylévá z ní léčivý olej na postavy lidí postižených morovou nákazou. Další znázornění lampičky najdeme na kolorované mědirytině od bratří Klauberů, na které sv. Pavlína vyhání mor z Olomouce [7]. Andělíček pod světicí umístěný ve středu obrazu z lampy také vylévá olej pro pomoc nařikajícím lidem v dolní části výjevu. Tyto dvě scény podporují fakt, který v té době koloval, a to že olej a víno podané z této lampy měly prý ozdravný účinek. Olejová lampička se objevuje i na univerzitní tezi vložené před titulní list knihy *Amuletum parthenium contra pestem* z roku 1656 (kat. č. 2). Lampa je umístěna pod vedutou Olomouce, má mušlovitý tvar a hoří z ní plamen. Pod ní je latinský nápis „*No Extinguetur*“, „*Nevyhasne*“. Poslední zmínka o lampě pochází z roku 1931, kdy ještě byla zapsána v inventáři dómu sv. Václava.⁴³

Téměř vždy jsou svatopavlínské výjevy, které přibližují morové události, doprovázeny právě symboly moru či vítězství nad ním. Pavlína pak bývá na jedné

⁴¹ Viz Helena Zápalková (pozn. 21), s. 211-218.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem.

straně doprovázena skupinami nemocných lidí a kostlivci představujícími smrt držícími kosu či šípy (symbol morových ran), na straně druhé pak komparzem andělů přemáhajících smrt a nesoucích symboly vítězství nad nemocí (ohnivý meč). Téměř všechny tyto symboly jsou na oltáři spolu s obrazem sv. Pavlína v kostele sv. Mořice (kat. č. 3). Na obrazu se ve střední části vznáší sv. Pavlína, pod kterou se k ní na levé straně obrací prosící nemocný člověk. V pravé části pod Pavlínou se natahuje anděl s mečem napůl zasunutým do pochvy jakožto symbol vítězné moci nad morem. V pravém dolním rohu se potom krčí kostlivec, který směřuje svůj morový šíp k nemocnému.

Jakožto městská patronka bývá sv. Pavlína zobrazena s vedutou Olomouce, či s městskými symboly. Nejčastěji se sv. Pavlína vznáší nad Olomoucí, kterou buď právě ochraňuje před hrozbou, nebo jí žehná. Tyto veduty, dávají divákovi náhled na tehdejší podobu města. Existuje pár příkladů, kdy je v blízkosti světice olomoucká šachovnicová orlice. Znak s orlicí drží ve svých rukou štuková postava nad oltářním obrazem v kapli na Svatém Kopečku (kat. č. 4). Živá orlice je potom zobrazena, jak postává před vedutou Olomouce v pravé části již mnohokrát zmiňované univerzitní teze Antonína Mitzkyho [8]. Na akvarelovém frontispisu *Matriky bratrstva Božího Těla* při kostele sv. Mořice v Olomouci z ruky Antonína Martina Lublinského, má klečící sv. Pavlína na zádech vyšívaný městský znak a do hlavy vpletený neurčitý předmět [11]. Leoš Mlčák zastává názor, že jde o ztracenou lampičku vyzdviženou z římských katakomb.⁴⁴ Petra Zelenková však v předmětu nespatovala lampičku, ale střechu s věží kostela sv. Mořice. Tento názor je při bližším prohlédnutí logičtější. V tom případě je zde Pavlína zastoupena jako patronka kostela sv. Mořice.⁴⁵ Tomuto tvrzení nasvědčuje i fakt, že se v daném kostele oltář zasvěcený olomoucké patronce nachází.

Jakožto ochránkyně zejména proti moru je sv. Pavlína mnohdy zobrazena v doprovodu dalších známých morových patronů. Především se jedná o klasickou skupinu na morových a mariánských sloupech. Často ji tedy vidíme ve společnosti svatého Šebestiána, Rocha, Karla Boromejského, Františka Xaverského, svaté Rozálie a dalších. Co se poslední zmiňované světice týče, sv. Rozálie, můžeme na některých dílech sledovat zajímavou ikonografickou paralelu mezi těmito světicemi. Sv. Rozálie původem pocházela ze šlechtického rodu a pohybovala se na dvoře královny Markéty,

⁴⁴ Viz Leoš Mlčák (pozn.6), s. 395.

⁴⁵ Viz Petra Zelenková (pozn.9), s.29.

manželky sicilského krále Viléma I. Svůj život však opustila a vstoupila do kláštera sv. Basilia. Avšak i klášterní život Rozálii nestačil a proto se odebrala na horu Montepellegrino, blízko města Palerma na Sicílii, kde si našla jeskyni, ve které poustevničila a žila asketickým způsobem života až do své smrti okolo roku 1180. V roce 1624 byly její ostatky v jeskyni nalezeny spolu s křížem s nápisem, který hlásal: „*Já Rosália, dcera Sinibalda, pána na Kviskvině a Rosis, přebývala jsem v této jeskyni z lásky k Pánu našemu Ježíši Kristu.*“⁴⁶ Bylo tomu právě v době, kdy nedaleké Palermo sužovala těžká morová nákaza, avšak po nalezení ostatků a jejich přenesení do palermského dómu měl mor zázračně ustát.⁴⁷ Palermský lid si ji z vděčnosti zvolil svou městskou patronkou a postupně se stala všeobecně uznávanou morovou sveticí, jejíž kult se rozšířil až do Čech a na Moravu. Mezi její typické atributy patří růžový věnec na hlavě, kříž, růženín, kniha a umrlčí lebka. Zobrazena bývá jako součást skupiny protimorových světců, nebo v kamenné grottě, nejčastěji situované v podstavcích morových sloupů. Již podle osudu ostatků sv. Rozálie a událostí s nimi spojenými, vidíme velkou podobnost s olomouckou patronkou. Kult sv. Rozálie se však díky větší náboženské propagaci rozšířil do zbytku Evropy, zatímco svatopavlýnský kult se omezil především na Olomouc a její okolí.

Při bližším studiu děl se sv. Pavlínou však nalézáme několik pozoruhodných příkladů, kdy autoři postavili sv. Pavlínu se sv. Rozálií do zajímavého vztahu mezi sebou. Společným znakem obou světic je motiv kamene. I když sv. Pavlína nezemřela v jeskyni, jak je tomu u sv. Rozálie, o její smrti se někdy hovoří jako o vhození do jámy a zasypání kamením.⁴⁸ Tuto jámu pak můžeme pochopit jako jakousi jeskyni. To je pravděpodobně důvodem zvoleného typu zobrazení světic na oltářním obrazu v hřbitovním kostele sv. Rocha v Březnici (kat. č. 1) [12]. Obraz znázorňuje sv. Rocha s dalšími protimorovými patrony. Spodní část obrazu nese vedutu města Březnice. Po stranách jsou namalovány dvě jeskyně s ležícími postavami uvnitř [13]. Na levé straně je sv. Rozálie s růžovým věncem na hlavě, oděná do zelených šatů s červeným pláštěm, na kterém jsou vyšity růžové květy, v rukou drží knihu, krucifix a růženec. Na straně pravé je sv. Pavlína oblečená do hnědobílého šatu, ležící na hromádce kamenů [14]. Že jde o sv. Pavlínou, potvrzuje i nápis pod obrazem. Plátno je datováno rokem

⁴⁶ Isidor Vondruška, *Životopisy svatých v pořadí dějin církevních*, II., Praha 1930, s. 288-289.

⁴⁷ Viz Leoš Mlčák (pozn. 6), s. 393

⁴⁸ Viz Josef Vyvlečka (pozn. 5) s. 41.

1651. Autor plátna a námětu je neznámý, ale mohl jím pravděpodobně být některý klerik z březnické koleje.

Velice podobné zobrazení se nachází ve Vyškově na Moravě. Na náměstí zde stojí mariánský sloup od Jana Christiána Pröbstla z roku 1717⁴⁹ [15]. V kubickém soklu sloupu jsou naproti sobě vyhloubené dvě grotty, ve kterých na kamenech spočívají ležící postavy sv. Rozálie [16] a sv. Pavlíny [17]. Požadavky pro zobrazení olomoucké patronky na vyškovském sloupu jsou jistě z důvodu, že město bylo již od 13. století rezidenčním městem olomouckých biskupů a během působení Karla II. knížete Liechtensteina-Castelkornu a jeho nástupců dosáhlo velkého rozkvětu. Zastoupením olomoucké patronky na sloupu jim byl vzdán hold. Nejasné však zůstává, co vedlo Pröbstla k umístění sv. Pavlíny do stejné iluzivní jeskyně jako sv. Rozálii. Spolu s obrazem z Březnice se jedná pouze o dvě známé realizace, kdy je Pavlíně dán vlastní prostor jeskyně.

Posledním zajímavým příkladem je poté mariánský sloup v Litovli [18]. Pochází z roku 1724 a byl vztyčen jako památka desetiletého výročí konce morové nákazy roku 1714.⁵⁰ Stavebník Václav Render sloup pojal jako do všech stran otevřenou výklenkovou kapli. V jejím středu stojí socha sv. Pavlíny, držící v ruce knihu a na ni položené kameny. U jejích nohou na hromadě kamenů leží postava sv. Rozálie s krucifixem a umrlčí lebkou [19]. Střed soklu je tedy pojat jako jeskyně, ve které žila sv. Rozálie. Zajímavé však je, že do jeskyně byla vložena i postava sv. Pavlíny. Na litovelském sloupu tedy dochází k přímému spojení těchto dvou protimorových patronek, což se na jiných uměleckých realizacích v takové míře nevyskytuje.

Počet doposud zjištěných děl se svatou Pavlínou je více než čtyřicet a zajisté toto číslo není konečné. Především shledávám problém v doposud ikonograficky špatně určených postavách, některých uměleckých realizací. Jedna taková se nachází v obci Kunčina. Zde se na balustrádě před kostelem sv. Jiří nachází soubor soch, který nechal v letech 1705-1720 zhotovit tamní farář Matěj Josef Theofil Kundera.⁵¹ Ve skupině protimorových svatých je jedna postava, která byla považovaná za svatou Alžbětu

⁴⁹ Dílo sochaře zpracoval: Jan Lauro, *Sochařské dílo Jana Christiána Pröbstla* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FFUP, Olomouc 2009.

⁵⁰ Informace ohledně vztyčení sloupu spolu s prosbou o ochranu města pojednává latinský text vytesaný na soklu – (pozn. 36).

⁵¹ Gabriela Kodysová, *Sv. Jan Sarkander v barokním umění* (magisterská práce), Katedra dějin umění FFUP, Olomouc 2014, s. 74-76.

Durynskou [20]. Podle mého názoru je však toto tvrzení mylné a socha spíše než sv. Alžbětu, představuje sv. Pavlínu. Postava si levou rukou přidržuje nařasenou látku z pláště, ve které drží hromádku kamení. Ty právě mohou být špatně považovány za chléb, který sv. Alžběta rozdávala chudým. Sv. Alžběta bývá zobrazována jako korunovaná postava, tady však světice žádnou korunu nemá. Fakt, který nejvíce nasvědčuje tomu, že jde o olomouckou patronku, však nalezneme při určení autorství díla. Sochařskou realizaci provedl olomoucký sochař Jan Sturmer se svou dílnou, který je mimo jiné autorem mariánského sloupu na náměstí v Litovli u Olomouce. Na tom, se ve středovém prostoru sloupu nachází stojící postava sv. Pavlíny [19], která má naprosto shodné kompoziční řešení jako socha v Kunčíně. Není tedy pochyb, že při návrhu postavy sv. Pavlíny v Litovli, která je mladšího data, sáhl Sturmer ke své předešlé realizaci této světice v Kunčíně. Věřím, že se nejrůznějších případů a že se postupně podobných děl objeví více a počet bude narůstat.

Dalším problémem, který má vliv na počet děl s postavou sv. Pavlíny, je jejich chybné přiřazení ke svatopavlínskému kultu. K tomu dochází především kvůli špatné znalosti ikonografie světice. Prvním takovým případem je lunetový obraz z depozitáře katedrály sv. Václava v Olomouci [21]. Obrazem se zabýval ve své knize Milan Togner.⁵² Autorství plátna přiřadil malíři Karlu Dankwardovi (okolo 1650-1704).⁵³ Podle jeho názoru obraz představuje *Oslavu založení jezuitské koleje v Olomouci*. Postava jezuity má znázorňovat žehnajícího zakladatele jezuitského řádu Ignáce z Loyoly, kterému anděl přináší relikvii sv. Pavlíny – lebku s korunou, spolu s obrazem Panny Marie Svatokopecké. Okolo postavy je však komparz dalších postav vznášejících se andělů, kteří drží v rukou další atributy. Vedle korunované lebky a mariánského obrazu vidíme monstranci a kardinálský klobouk. Když vezmeme v potaz všechny přítomné atributy, shledáme, že se spíše jedná o sv. Fratiška Borgiu, pro něhož je typická korunovaná lebka jako symbol toho, že byl přítomen ve skupině, která po smrti královny Isabely Portugalské doprovázela její tělo na cestě do El Escorialu, při čemž viděl, jak podléhá rozkladu. Dále jsou pro něj typické obrazy s mariánskou tematikou, monstrance s hostií a kardinálský klobouk, který mu byl nabídnut a odmítl jej (sám je na obrazu znázorněn, jakoby se od klobouku odvracel a levou ruku držel v odmítavém

⁵² Milan Togner, *Barokní malířství v Olomouci*, Olomouc 2008, s. 20-21.

⁵³ Karel Dankward často pracoval pro jezuity a působil především ve Slezsku a Krakově. V Olomouci je roku 1690 zmiňován jakýsi „*pictor Carolus*“, aby zhotovil plátna k oslavě korunovace Josefa I. na římského krále. Podle Milana Tognera šlo nepochybně o Karla Dankwarda a rok 1690 přiřadil jako přibližnou dobu vzniku lunetového obrazu.

gestu). Kompozice obrazu je doplněna o vedutu Olomouce v pozadí a dva znaky po stranách. Znak po levé straně je ve vrchní části zdoben korunou a jeho středové pole je vyplněno červenou barvou se štítkem s nápisem „F. II.“. Ten odkazuje na krále Ferdinanda II. (1578-1637). Po pravé straně je znak olomouckého biskupství, se středovým štítkem, který nese písmeno „W“. Podle Milana Tognera, připomíná biskupa Viléma Prusinovského, který je spjatý se založením olomoucké koleje. Ten byl olomouckým biskupem v letech 1565-1572. Tyto fakta by pak mohly potvrzovat alegorický význam, který obrazu připsal Milan Togner. Jen by se na obraze jednalo o jinou postavu jezuitského řádu. Avšak zda erb odkazuje na Viléma Prusinovského jistě není.

Dalším podobným případem špatného přiřazení díla ke svatopavlínskému kultu je kalich z tepaného pozlaceného stříbra z roku 1731 od Wolfganga Rossmayera (1680-1752). Kalich, z inventáře kostela sv. Michala v Olomouci, který je zapůjčen do stálé expozice Arcidiecézního muzea Olomouc, pod názvem *Kalich se sv. Pavlínou* je zdoben tepanými ornamenty a emailovými medailony. Medailony na noze kalicha znázorňují Poslední večeři, sv. Augustina a sv. Brigitu Švédskou. Koš je zdoben medailony se sv. Ignácem, sv. Alžbětou Durynskou a světící, považovanou za sv. Pavlínou [22]. Veškerá literatura zabývající se kalichem zobrazenou světící označuje za olomouckou patronku.⁵⁴ Při bližším zaměření se na medailon zjistíme, že toto tvrzení je naprosto mylné a o sv. Pavlínou se nejedná. Postava světice stojí v krajině s antikizující architekturou, pravou rukou si přidržuje o rameno opřenou palmovou ratolest a v levé ruce pozvedá dva šípy. Žádný atribut, který by určoval, že jde o sv. Pavlínou (kromě mučednické palmové ratolesti) se na medailonu nevyskytuje. Šípy, vyskytující se v některých dílech se svatopavlínskou tematikou jsou sice spojovány s morovými ranami, před kterými tato patronka ochraňuje, avšak v tomto případě je možnost takové interpretace spíše mylná. Jsem názoru, že se spíše jedná o sv. Voršilu, která byla šípem usmrcena a pro niž je tedy typickým atributem.

Tyto příklady, které ovlivňují počet uměleckých památek se zobrazením sv. Pavlínou, nejsou jistě poslední a téma sv. Pavlínou se stále ukazuje jako aktuální s možností dalšího zpracování. Je tedy možné, že děl se svatopavlínskou tematikou bude postupně přibývat a doposud zjištěný počet uměleckých realizací není konečný.

⁵⁴ Gabriela Elbelová – Pavel Zatloukal (edd.), *Arcidiecézní muzeum Olomouc. Průvodce*. Olomouc 2006, s. 64, č. kat. 20; Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.) (pozn. 6), s. 526, č. kat. 412.

5 Výběrový katalog děl se zobrazením sv. Pavlíny

1. SV. ROCH SE SKUPINOU PROTIMOROVÝCH SVATÝCH NAD MĚSTEM BŘEZNICE

AUTOR NEZNÁMÝ

1651

Olej, plátno; 301x145 cm

Ve středu obrazu označeno restaurátorem: „Antonius Sadeckzy, pinx 1802“

Restaurováno: Antonín Sádecký (1802), Marie Binevičová (1969)

Březnice u Příbrami, kostel sv. Rocha

Římskokatolická farnost Březnice u Příbrami

Literatura: Suda 1935, s. 14-15.

Dílo nechali svým nákladem zhotovit Ludmila Kateřina z Talmberku a její manžel pan Přibík Jeníšek z Újezda, který roku 1623 získal panství Březnice. V letech 1625-1632 přestavěli zámek a roku 1638 založili jezuité ve městě kolej. 28. června 1640, za vlády Ferdinanda III., byl Přibík Jeníšek z Újezda jmenován nejvyšším písařem Království českého. Pod obrazem na svatostánku je nápis: „*Léta Páně 1651 tento oltář k slávě a cti Boží, jeho veliké Matky, rovněž božských ochránců před nakažlivými nemocemi sv. Rocha, Rosarie a Pavlíny z hluboké zbožnosti Její Milost paní Ludmila Kateřina z Talmberku, manželka Jeho Milosti pana Přibíka z Újezda na Březnici, Tochovicích, Jeho císařského císařského královského Veličenstva místodržícího. Přibík starší z Újezda Jeho veličenstva nejvyšší písař v království Českém svým nákladem zříditi dal.*“ Po bocích svatostánků nese namalované erby obou manželů. Kostel nechala svým nákladem zbudovat obec. Architektem je Carlo Lurago (1615-1684), který v Březnici postavil i kostel sv. Ignáce z Loyoly na náměstí.

Obraz ve svém centru znázorňuje sv. Rocha, jemuž je malý hřbitovní kostel zasvěcen [12]. Celý ikonograficky bohatý výjev však můžeme rozdělit do čtyř vodorovných pásů. V úplném vrcholu znázorňujícím nebe, přeplněné okřídlenými hlavami andělíčků, je namalována holubice Ducha svatého. Na pravé straně se nad oblakem nahýbá Bůh Otec. V pravé ruce drží šípy, symbolizující morové rány, které se chystá uvrhnout dolů na Březnici. V druhém oblačném pásu s prosebným pohledem klečí Panna Marie s Ježíškem v náručí. Po její pravé straně je sv. Šebestián držící v ruce šípy, které pozvedá směrem k Bohu Otci. Po levé straně Panny Marie klečí sv. Karel Boromejský, příkládající si levou ruku na hrud'. Střednímu oblačnému pásu a celému zobrazenému výjevu dominuje postava sv. Rocha. Světec, typicky oblečený ve svém poutnickém rouchu s holí, klečí na levém kolenu, zatímco pravé koleno odhaluje zpod svého oděvu a ukazuje morové vředy. Po jeho pravici je namalován sv. Ignác z Loyoly s ležící knihou u kolen s jezuitským heslem „*Ad maiorem Dei gloriam*“. Po levici sv. Rocha je sv. František Xaverský s lilií přitisknutou k hrudi. Všech pět světců ukazuje jednou rukou pod sebe na Březnici a s prosebným pohledem se otáčejí vzhůru na Boha otce, prosíce jej za ušetření města od zhoubné nákazy. Poslední pás obrazu tvoří pozemská část s vedutou Březnice. Na té je namalováno náměstí s kostelem sv. Ignáce z Loyly a sv. Františka Xaverského, malý kostel sv. Mikuláše, který byl roku 1787 zbořen a zámek za městem. Po stranách jsou znázorněny iluzivní jeskyně s postavami sv. Rozálie na levé straně a sv. Pavlína na straně pravé.

Roku 1630 povolal Přibík Jeníšek z Újezda do Březnice dva jezuitské kněží z jičínské koleje, aby upevnili ve městě katolickou víru. Roku 1638 založil ve městě kolej a čtyři roky později byl položen základní kámen pro nový chrám sv. Ignáce a sv. Františka Xaverského na náměstí. Zasvěcení kostela těmito dvěma světcům nám dává odpověď, proč jim bylo dáno na oltářním obraze ve hřbitovním kostele čestné místo po bocích sv. Rocha. Městské vedutě na spodní části navíc nový chrám velikostně dominuje nad zámek a dalšími stavbami. Jasně je, že sv. Pavlína byla pro obraz zvolena, jako jedna z představitelk protimorových patronů, navíc byla oblíbená u jezuitů, kteří měli ve městě vliv. Nejasný, je však výskyt olomoucké patronky na obraze ve středních Čechách, který je navíc data ještě dřívějšího než doposud známého prvního zpodobení sv. Pavlína. Tím je tzv. Breunerův relikvíář, který je ve svém vrcholu zdoben malou stříbrnou soškou stojící sv. Pavlína z roku 1652. Jisté spojení autora, či

objednavatele s Olomoucí mi není známé. Snad malou spojitost můžeme nalézt díky misionáři Vojtěchu Chanovskému, který se v Březnici vyskytoval ve třicátých letech 17. století. Tento kněz, který se zasloužil o příchod jezuitů do Klatov, aby založili tamní gymnázium, studoval řádovou filozofii v Jindřichově Hradci a v Olomouci. Právě v Olomouci je potom roku 1615 zmiňován jako profesor matematiky. Pokud však podnítil Příbicka z Újezda k pozdější volbě této světice pro obraz, není známé.

2. KNIŽNÍ MAGISTERSKÁ TEZE KNIHY AMULETUM PARTHENIUM CONTRA PESTEM

JAN KRYŠTOF SMÍŠEK

1656

Mědirytina s čárovým leptem, papír

Značeno dole uprostřed: „Christophor Vllersdorf Eques Mora(vus) FE(CIT)“, vpravo: „Io Ch. Smischeck sculp:(sit)“

Vědecká knihovna Olomouc, sign. 601.902

Literatura: Pumprla 1974-1979, I, s. 48-49; Mlčák 1993, s. 394.; Zelenková 2005, s. 28.; Jakubec – Perůtka 2010, s. 395, č. kat. 239.

Roku 1656 byl vydán oslavný spis, jehož součástí je magisterská teze s názvem „*Amuletum Parthenium sive S. Paulinae Virginis et Martyris Romanae Olomucensium contra Pestem Patronae Vita, Et Virtutes XI. Elogiis comprehensa, Et In Agonisma Illustrissimis, ... Dominis, Philosophiae Magistris, in Alma, ... Universitate Olomoucensi promotis oblata A Rethorica Olomucensi. Martyr Deo Chara Pavlina. Olomoucii: Ex Officina Typographica Viti Henrici Ettel, 1656*“ [23]. Volný překlad názvu teze zní: „*Panenský amulet proti moru svatá Pavlína, panna a mučednice, patronka Olomoučanů. Věnováno od olomouckých rektorů k disputaci nejjasnějším, nejurozenějším, nejctihodnějším, nejúčinnějším pánům novomagistrům filozofie.*“

Součástí knihy je mědirytina vložená před titulní list, kterou navrhnul rytíř Kryštof svobodný pán Ullersdorf z Němčího. Tu v rytinu přenesl pražský rytec Jan Kryštof Smíšek a ve své dílně vytiskl Vít Jindřich Ettel. Na začátku padesátistránkového spisu je seznam 21 promovanych magistrů. Následuje pětistránkový prolog a následně seznam 16 olomouckých rektorů koleje. Kniha je po té rozložena do jedenácti elogií, která slavnostně popisují život a ctnosti sv. Pavlíny.

Rytina je utvářena iluzivní architekturou v podobě dvou kvádrových sloupů s římsami. Ve střední části pod názvem je umístěna veduta Olomouce. Po stranách na sloupech stojí vpravo sv. Pavlína a vlevo sv. Barbora. Sv. Pavlína drží levou rukou kus svých šatů, ve kterých má v záhybu hromádku kamenů. V pravé ruce drží palmovou ratolest, kterou má namířenou na olomouckou vedutu, nad níž je napsáno: „*Hanc.*“. Od úst jí jde nápis: „*PROTEGAM*“. V překladu spolu s nápisem u palmové ratolesti text zní: „*Zde ochráním*“. Pod nohama jsou na římsě vyryta slova: „*S. Paulina V.M. Pat: Olom.*“. „*Svatá Pavlína. Panna a Mučednice. Patronka Olomouce.*“ Na druhé straně stojící svatá Barbora, znázorněna zde jako patronka Kutné Hory, drží v pravé ruce věž, jakožto její typický atribut a v levé ruce drží stejně jako sv. Pavlína palmovou ratolest, známku mučednické smrti. Římsa pod nohama nese nápis: „*S. Barbara V.M. Pat: Kutteb.*“. „*Svatá Barbora. Panna a Mučednice. Patronka Kutné Hory.*“

Vrchní části výjevu ve středu kraluje trůnící Panna Marie. Sedící na oblacích, si na kolenou přidržuje malého Ježíška, který drží v rukou šípy a ohnivý meč. Pod nohama má umístěn znak rodu Ullersdorfů z Němčího. Leoš Mlčák spolu s další literaturou o svaté Pavlíně, která na něj po té navázala, určil toto mariánské zobrazení jako Pannu Marii Hostýnskou. Podle mého názoru je však toto tvrzení mylné. Panna Marie Hostýnská měla podle legendy zachránit lid, který se na Hostýn ukryl v lesích před útokem Tatarů, kteří roku 1241 vpadli na Moravu. Po modlitbách směřujících k bohorodičce měla Panna Marie blesky zapálit ležení divokých nájezdníků a tím lid uchránit. Panna Marie Hostýnská, jejíž socha se nachází na oltáři v kostele na Hostýnském vrchu, je zobrazena jak stojí nad městem s Ježíškem v náručí. Oba jsou korunovaní a malý Ježíšek drží v ruce blesky, které metá směrem dolů k tatarským vojskům. Při porovnání Panny Marie Hostýnské s tou, která je zobrazena na rytině, vidíme zásadní rozdíl ve zpodobnění. Jelikož madona z rytiny nestojí, ale trůní, nepovažují ji za madonu hostýnskou. Při srovnání postavy Ježíška si všimneme, že postava z této rytiny korunovaná není a v rukou drží šípy (mylně

považované za blesky) a ohnivý meč, což je také naprosto odlišné od zobrazení Panny Marie Hostýnské.

Po její pravici klečí na vrcholu sloupu modlící se sv. Erena, vedle níž je andělíček s páskou přes oči a zlomeným šípem v ruce. Pod ní římsa opět nese nápis: „*S. Erena V.M. Pat. Lusitan.*“. „*Svatá Erena. Panna a Mučednice. Patronka Portugalska.*“ Po levé ruce Panny Marie klečí sv. Jenovéfa, s rukama prosebně rozpaženými do stran, s nápisem: „*S. Genoueua. Pat: Parisie.*“. „*Svatá Jenovéfa. Patronka Paříže.*“ Za dvojicí světic klečících na vrcholech sloupů jsou znázorněny veduty měst. Spodní část výjevu ve středu nese kartuši se stočenými okraji, do nichž jsou po stranách vloženy květy. V ní je ležící postava sv. Rozálie Palermské s růžovým věncem na hlavě, knihou, krucifixem a růžencem. Za ní, stejně jako u světic na vrcholech sloupů, je v pozadí umístěna veduta, zobrazující sicilské Palermo, kterému je městskou patronkou. Nápis dole na kartuši zní: „*S. Rosalia. V.*“. „*Svatá Rozálie. Panna.*“ Na horní části kartuše je umístěna hořící lampička s nápisem „*No extinguetur*“, tedy „*Nevyhasne*“. Lze v ní spatřovat, na což také poukázal Leoš Mlčák, nedochovanou olejovou lampičku, která byla vyzdvižena z římských katakomb spolu s ostatky sv. Pavlína a věnována olomouckým jezuitům. Také by se dalo těchto pět městských patronek přiřadit k podobenství o deseti pannách. Pět bylo pošetilých a na cestu si nevzaly do svých lamp další olej, tedy jim vyhasly. Za to dalších pět panen prozíravých si olej vzalo tudíž jim lampy, stejně jako na této rytině, nevyhasly. Patrocinium měst a zemí většinou spadalo pod mužské světce. I sama Olomouc má jako hlavního ochránce a patrona sv. Václava, kterému je zasvěcena i olomoucká katedrála. Sv. Pavlína se stala jakousi druhou hlavní patronkou města a na rytině je umístěna s dalšími ženskými městskými patronkami, které jsou však patronkami z významných evropských měst – Španělsko, Francie. Toto umístění po jejich boku demonstruje snahu olomouckých měšťanů, pozvednout význam jejich oblíbené regionální světice na jakousi „vyšší“ úroveň, kterou mají po Evropě známé ženské patronky a ukázat, že i Olomouc jednu takovou patronku má.

Přední části hranolových soklů, na kterých stojí sv. Pavlína a sv. Barbora, jsou zdobeny emblematy s latinskými nápisy. Pod sv. Pavlínou kolem je nápis „*Fluet mel de Petra. Oleumque de Saxo durisimo*“. Ten ve volném překladu zní: „*Poteče med ze skály, med ze skály nejsladší*“. Podobný text zmiňující kámen je i pod postavou sv.

Barbory: „*Longvimini ad Petram. Hic murus aheneus esto*“. Volný překlad tohoto nápisu by zněl: „*Mluvíte ke skále, tato zed' at' je z kovu*“.

Kryštof Ullersdorf studoval v Olomouci jako císařský konviktní alumen. Dne 28. srpna 1656 byl promován magistrem filozofie.

3. OLTÁŘ SV. PAVLÍNY

VÁCLAV RENDER, JINDŘICH NOSECKÝ, FILLIP SATTLER

1716-1718; 1719

Mramor

Olomouc, kostel sv. Mořice

Římskokatolická farnost u sv. Mořice

Literatura: Wolny 1855, s. 220 - 221; Zlámal 1939, s. 53-55; Togner 1973, s. 226-239; Musil – Nerychel 1990; Mlčák 1993, s. 393 – 399; Togner 1996, č. kat. 13; Zelenková 2005, s. 27 – 45; Togner 2008, s. 38, 111; Elbel – Jakubec 2010, s. 146; Jakubec – Perůtka 2010, s. 365-366, č. kat. 233, 234; Plesníková 2010, s. 60-64.

Poslední velká morová epidemie zasáhla Olomouc v letech 1714-1716. Dne 25. srpna 1715 byl vykonán průvod s ostatky sv. Pavlína s prosbou o záchranu města před ničivou nákazou. Již během ceremonií se nechala městská rada slyšet, že ke cti a chvále nechá vystavit v kostele sv. Mořice oltář zasvěcený olomoucké patronce. 26. ledna 1716 rada města vyzývá kamenického mistra a architekta Václava Rendera, aby oltář navrhnul a realizoval. Tento letopočet nese i nápis na oltářní menze. Konečné zhotovení oltáře se však protáhlo až do roku 1719. Je umístěn v boční lodi kostela na levé evangelijní straně.

Do dnešní doby se nám dochovala jedna kresba zachycující návrh čelní podoby svatopavlínského oltáře z roku 1716 [24]. Podle pramenů byly ještě vedle této kresby zhotoveny další dvě – boční a půdorysný pohled. Ty však dochovány nejsou. Oltář na kresbě je typického edikulového typu. Čtyři torčované korintské sloupy nesou zdobený

vlys s římsou. Na té stojí čtveřice dekorativních váz, mezi kterými se nachází zdobená mušlová kartuše oválného tvaru s načrtnutým obrazem božího oka. Dva středové sloupy jsou posunuty do prostoru tak, že mezi nimi vzniká prostor pro oltární menzu. Kresba je velmi detailně provedena, na menze vidíme stojící svícny a tabernákl s kalichem. Retabulum oltáře vyplňuje načrtnutý obraz sv. Pavlíny.

Finální realizace se od návrhu v některých věcech liší [25]. Místo posunu dvou sloupů do popředí zvolil Render segmentové zalomení celé plochy oltáře, před kterou je postavena čtveřice tordovaných sloupů. Tento prvek tordovaného sloupu je u Václava Rendra velice oblíbený a můžeme jej najít na portálu kostela Panny Marie Sněžné i na mariánském sloupu olomouckého Dolního náměstí, na kterém se také nachází socha sv. Pavlíny, otočená směrem k mořickému kostelu. Vrchní část tvoří štítový nástavec s obrazem *Zasnoubení Panny Marie* od Václava Noska a sochy andělů nesoucí atributy světice. Na oltární menze je do mramorové edikuly vložen obraz *Ecce Homo*.

Na dochovaném návrhu oltáře z ruky Václava Rendra vidíme načrtnutý oltární obraz. Kompozicí se velmi shoduje se současným obrazem [26]. Je tedy možné, že roku 1716 byl obraz pro oltář z ruky jihlavského malíře Václava Noska již hotov. Střed obrazu zaujímá postava sv. Pavlíny. Oblečená v žlutomodrý šat, klečí na oblacích. Levou rukou si drží na prsou palmovou ratolest, zatímco pravou ukazuje směrem k polopostavě muže nakaženého morem v levém dolním rohu, za jehož uzdravení se s pohledem upřeným vzhůru přimlouvá. Sv. Pavlína je dokola obklopena postavami andělů. Dvě postavy andělů nalevo od světice nesou její typické atributy, kameny. Postava největšího anděla, oděného do červeného pláště v popředí, zasouvá do pochvy meč jakožto symbol vítězství nad ničivou nákazou. Ta je znázorněna v podobě kostlivce s kopím choulící se v pravém dolním rohu pod andělem.

Pojetí sv. Pavlíny jako klečící spolu s komparzem andělů Nosecký kompozičně odvodil od *Univerzitní teze Antonína Mitzkyho*, kterou zhotovil Bartholomäus Kilian podle návrhu Antonína Lublinského. Ta se stala předlohou pro mnoho uměleckých realizací se svatopavlínskou tematikou a právě tak i pro Noskův oltární obraz. Jindřich Nosecký byl ovlivněn předními českými malíři jako byl Karel Škréta, nebo jeho důvěrnými přáteli Michaelem Václavem Halbaxem a Petrem Brandlem, se kterými se podílel na některých uměleckých zakázkách. Okolo roku 1710 pracoval pro olomouckého biskupa Karla III. Lotrinského na zámku v Kroměříži.

Sochařská výzdoba oltáře byla realizována okolo roku 1719 a za autora je považován Phillip Sattler. Jedná se o postavy dvou andělů po stranách oltáře a jednoho sedícího ve vrcholu nad štítem. I k nim se dochovaly kresebné skici. Kresby postav anděla z levé strany a ze středu oltáře, se však také liší od konečné realizace. Všichni nesou atributy sv. Pavlína. Anděl po levé straně si levou rukou přidržuje rozevlátou drapérii, ve které má vloženy kameny. Na skice se původně počítalo s lebkou a kostmi, které poukazují na pozůstatky světice dovezené do Olomouce. Po pravé straně stojí postava anděla, který zrovna vrací meč do pochvy jako symbol zažehnání morové nákazy. U této postavy se Sattler jistě nechal inspirovat v postavě anděla zobrazeného na oltářním obrazu pod sv. Pavlínou, který činí totéž se svým mečem. Anděl na vrcholu oltáře drží v levé ruce palmovou ratolest, kterou sklání k trojici kamenů u své nohy, čímž poukazuje na způsob mučednické smrti světice. Na trojici postav dominují rozevláté drapérie, které nesou názorové ovlivnění berniniovskými principy.

4. KAPLE SV. PAVLÍNY

1669-1679, 1722, 1740

Olomouc, Bazilika Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku

Římskokatolická farnost Svatý Kopeček u Olomouce

Literatura: Jirka 1986, s. 96-101; Musil 1992, s. 26; Smejkal 2001; Smejkal 2002; Smejkal 2005; Smejkal – Hyhlík 1994, s. 24; Jakubec – Perůtka 2010, s. 33-35, 161-166, 173; David 2012, s. 32.

Rezidence olomouckých premonstrátů, bazilika Navštívení Panny Marie, stojí na Svatém Kopečku nedaleko Olomouce. Původně na místě stála malá tzv. „*Andrýskova kaple*“, kterou nechal vystavět olomoucký obchodník s vínem Jan Andrýsek po té, co se mu měla na místě zázračně zjevit Panna Marie. Roku 1633 byla kaple slavnostně vysvěcena. Po švédské okupaci Olomouce z let 1642-1650 zůstala kaple zpustošena. Jan

Andrýsek kapli sice obnovil a od roku 1656 se v ní opět začaly konat bohoslužby, avšak pro narůstající počet poutníků, kapacita přestala stačit a bylo třeba započít se stavbou většího kostela. Roku 1669 byl položen základní kámen nové stavby. Celá realizace kostela probíhala mezi lety 1669-1679 a architektem se stal italský Giovanni Pietro Tencalla. Původní kaple byla zbořena a na jejím místě dnes stojí kaple sv. Pavlína. Z historického hlediska, jde o místo nejvýznamnější.

Roku 1722 opat Robert Sancius uzavřel smlouvu s Baldasarem Fontanou na štukovou výzdobu, hlavní oltář a výzdobu interiéru. Ten je i autorem všech bočních oltářů. Oltář sv. Pavlína je edikulového typu a ke stavbě byly použity různé barevné mramory [27]. Vystupující oltářní menza se zvlněnými rohy a podobou sarkofágu, nese dva páry korintských sloupů s hladkými dřiky. Na nich spočívá profilovaná římsa s rozeklaným frontonem. Střední část přechází v kruhový štít, který je završen dalším rozeklaným frontonem. Ve středu štítu je umístěné kulaté okno, kterým proudí denní světlo do interiéru kaple. Pod oknem sedí na oblacích, v bílém štku provedená, postava sv. Pavlína s olomouckou bílo-červenou šachovnicovou orlicí, ukazující na obraz pod sebou.

Podle kronikáře z kanonie Hradisko Ambrosia Maldera, oltář v kapli původně zdobila malba od Antonína Lublinského. Původní malba zobrazovala tři ochránce města – sv. Václava, sv. Mořice sv. Pavlína – spolu se třemi personifikacemi, které sužují město – mor, hlad, válka. Spodní část obrazu vyplňovala veduta Olomouce, ze které vycházelo procesí na Svatý Kopeček. Roku 1732 daroval Jan Kryštof Handke svatokopecké bazilice obraz sv. Pavlína se sv. Leopoldem, který vystřídal lublinského malbu. V polovině listopadu roku 1736 zavítal na návštěvu Hradiska a premonstrátského kostela Paul Troger. Při návštěvě dostal od opata zakázku na nový oltářní obraz stejného námětu, který i přes Handkeho nesouhlas zaujal roku 1740 místo na svatopavlínském oltáři.

Oltářní obraz v kapli od Paula Trogera zobrazuje sv. Pavlína klečící a vznášející se na oblacích [28]. Vedle ní na oblaku spočívá andílek s palmovou ratolestí, olejovou miskou v ruce a kamenem, který k Pavlíně zvedá svůj pohled. Sv. Leopold zobrazený jako kníže oděný ve zbroji klečí pod Pavlínou a ruce, které drží semknuté v prosebné gesto, natahuje vzhůru směrem k andělské postavě. U nohou má odložený markraběcí klobouk. Sv. Leopold je patronem Rakouska a je vzýván ve spojení s umíráním dětí.

Je tedy možné, že na obraze spolu s Pavlínou figuruje jako přímluvce za ušetření dětí v dobách morové nákazy.

Na oltární menze spočívá malý obraz sv. Jana Nepomuckého v rokokovém rámu z první poloviny 18. stol. Pravou stěnu kaple zdobí další obraz Paula Trogera, zobrazující kající Máří Magdalénu. Obraz původně pocházející z kanonie Hradisko je jednou z nejzdařilejších prací autora. Kaple je po celé ploše vyzdobena štuky a malbou. Z důvodu umístění kaple sv. Pavlíny na místě původního kostela, nalezneme na stěnách malované výjevy z historie Andráškovy kaple z ruky Jana Stegera – Andrášek nachází místo určené Pannou Marií pro stavbu, Podoba první kaple při svěcení, zázračné uzdravení slepého barona Bory při první mši svaté. Strop kaple, členěný do jednotlivých medailonů, zobrazuje adorování jména Panny Marie.

5. KAPLE SV. PAVLÍNY

1721, 1722, 1729

Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné

Římskokatolická akademická farnost Olomouc

Literatura: Cerroni 1807; Nowak 1890; Vyvlečka 1917; Jašek 1923; Blažíček 1989; Krajíček 1993; Mlčák 1994; Togner 1994; Krsek 1996; Togner 2000, s. 9-23; Mlčák 2001, s. 106-113; Kroupa 2002; Togner 2008; Schulz 2009; Jakubec – Perůtka 2010; Konečný 2011; Chovanečková 2012; Macháčková 2013.

Roku 1622 byly ostatky sv. Pavlíny dovezeny jezuitským řádem do Olomouce. Po zázračných událostech s nimi spojenými se svatopavlínský kult dostal do velké obliby, a to především u olomouckých jezuitů. Sv. Pavlíně věnovali jednu z kaplí v nově zbudovaném kostele Panny Marie Sněžné, jako výraz vděčnosti a úcty. Je jí zasvěcena pravá boční kaple nejbliže presbytáři.

Dřevěný oltář v kapli vytvořil Augustin Jan Thomasberger roku 1722 [29]. Na zvlněnou vystupující oltářní menzu dosedá zalamovaná predela, která byla dříve zdobena drobnými malbami na měděném plechu od neznámého olomouckého malíře z poloviny 17. století., které zobrazovaly výjevy se sv. Pavlínou. Po stranách se tyčí dva torčované sloupy s korintskými hlavicemi a profilovanou do půlobloubku zahnutou římsou. Štít je tvořen rozeklaným frontonem, v jehož středu je umístěn menší obraz. Sochařskou výzdobu oltáře tvoří dvojice církevních otců – sv. Augustin a sv. Ambrož – které Michael Zürn původně vytvořil pro kazatelnu kostela na Svatém Kopečku v letech 1678-1680. Sochařskou výzdobu oltáře původně tvořily sochy sv. Vavřince a sv. Valentina, které však jezuité přemístili. Oltář je ve vrcholu zdoben skupinou andělů, z nichž jeden drží meč zasunutý do pochvy – symbol vítězství nad morem.

Oltářní obraz vytvořil roku 1721 Jan Jiří Schmidt [30]. Zobrazuje sv. Pavlínu vznášející se na oblacích s komparzem andělských postav. Jeden z andělů drží nad hlavou sv. Pavlíny květinový věnec, kterým se jí chystá korunovat. Na oblaku pod sv. Pavlínou leží palmová ratolest a kameny. Světice drží v pravé ruce olejovou lampy, ze které vylévá olej na skupinu nakažených morem v dolní části obrazu. Můžeme v ní spatřovat olejovou lampičku, která byla vyzdvižena z římských katakomb spolu s ostatky sv. Pavlíny a darována olomouckým jezuitům. Olej a víno z ní, měly mít léčivé účinky. Stříbrná lampa se nám však nedochovala. Pozadí obrazu tvoří krajina s obloukem brány, na kterém je podpis autora s letopočtem. V nástavci oltáře je umístěn obraz, také pocházející z ruky Jana Jiřího Schmidta. Zobrazuje raně křesťanskou mučednici sv. Apolónii s kleštěmi v ruce. Ty odkazují na její mučení, při kterém jí byly vytrhány zuby. Stala se patronkou proti bolestem zubů.

V kapli se také nachází drobnější boční oltář. Nese obraz znázorňující sv. Jáchyma s Pannou Marií od neznámého autora z druhé poloviny 18. století. Původně se na místě nacházel obraz sv. Valentina, který byl však seřmut a nahrazen současným plátnem. Sv. Jáchym, byl podle legendy otcem Panny Marie. Zobrazen je jako starší muž s knihou, kterou přidržuje mladé Panně Marii. Na další straně kaple je umístěna velká dřevěná zpovědnice se sochou sv. Petra od Thomasbergera. Sv. Petr oblečený do zlaté draperie je zobrazen klečící na skalnaté zemi. Ruce má nataženy před sebe a s prosebným pohledem hledí vzhůru na protější oltář sv. Pavlíny. Po levé straně stojí kohout a reliéf zobrazující *Petrovo zapření Krista*.

Výzdobu kaple doplňuje nástěnná výmalba. Tu roku 1729 provedl malíř Jan Kryštof Handke. Dva zdobené zrcadlové rámce umístěné na stropě a na stěně nad zpovědnicí nesou výjevy *Křtu sv. Pavlíny* a *Ukamenování sv. Pavlíny*. Nástropní freska [31] zobrazuje sv. Pavlínu klečící na kolenou, když přijímá křest z rukou sv. Marcelina. Výjev je doplněn o další postavy přihlížející události a vsazena je do antikizující architektury. Vrchní část tvoří oblačné nebe s anděly a holubicí Ducha svatého. Nástěnná malba [32], s posledními okamžiky života sv. Pavlíny, zobrazuje klečící světici na zemi, zatímco trojice mužských postav ji ubíjí kameny. Z nebe se k Pavlíně slétají andělé s květinovým věncem. Výjev je zasazen do krajiny s antikizující architekturou v pozadí.

6. ZVON SE SV. PAVLÍNOU A SV. DONÁTEM

OLAUS OBERG

1732

Zvonovina; 93 x 116 cm

Značeno dole na věnci: „FVDIT OLAVS OBERG“

Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné

Římskokatolická akademická farnost Olomouc

Literatura: Indra 1978, s. 145-160; Mlčák – Šrámek, s. 302-313; Mlčák 1986, s. 29; Mlčák 1993, s. 393-399; Jakubec – Perůtka 2010, s. 506-512.

Zvon [33] je zavěšen na koruně se šesti uchy. Na každém z nich je umístěn ve vrchní části lidský maskaron. Koruna zvonu přiléhá k čepci. Ten je od vrchu zdoben ztrojenou vystupující linií, která přechází do rostlinného ornamentu přes vrchní hranu zvonu. Pod ornamentem je latinský nápis vymezený liniemi, který zní: „*DONATVS ET PAVLINA*“

AFVLMINIS ET PESTIS IN FORTVNO NOBIS CAVETE“. Nápis je podtrhnut páskem stejného stylizovaného ornamentu jako ve vrchní části čepce. Krk zvonu je z čelní strany zdoben 43 cm vysokou a 58 cm širokou kartuší [34]. Ta je tvořena prohnutými liniemi, mušlovými a rostlinnými motivy, střapci a mřížkou. Střed kartuše vyplňuje reliéf sv. Donáta a sv. Pavlíny. Sv. Donát je umístěn na levé straně kartuše. Stojí na oblačném mraku neseným andělíčky. Zpodobněn je jako římský voják. V pravé ruce drží palmovou ratolest a levou má zdviženou směrem k blesku nad ním. Sv. Pavlína na pravé straně má v ruce palmovou ratolest a u nohou hromádku kamenů. Hlavu má zdviženou do boku k vrchní části kartuše, kde je umístěno Boží oko v oblacích. Na přechodu k věnci obíhá sedm plastických linek. Věnc zvonu zdobí nápis z každé strany zvýrazněný dvěma plastickými linkami, který zní: „*FUDIT OLAUS OBERG*“.

Zvon se sv. Pavlínou visí v pravé věži západního průčelí kostela Panny Marie Sněžné, ve kterém je i kaple zasvěcená této morové patronce. Na již těžce čitelném reliéfu zvonu je sv. Pavlína zpodobněna jako ochránitelka proti moru, čemuž nasvědčuje nápis na čepci, který by se volně dal přeložit jako: „*Donáte a Pavlino, ochraňujte nás od blesku a moru k našemu prospěchu*“. Sv. Donát byl osobním strážcem císaře Marka Aurelia ve druhém století. Roku 173 se zúčastnil bojů proti markomanskému tažení. Legie měly být sužovány velkým nedostatkem vody a obklíčeny z mnoha stran, když najednou došlo k zázračnému božím dešti, které zničilo ležení Markomanů. Sv. Donát měl vést modlitby křesťanských vojáků a z dojmu zázraku složil slib čistoty. Když si odmítnul vzít císařskou vnučku, byl usmrcen a jeho ostatky uloženy v římských katakombách. Roku 1646 došlo k objevení a otevření katakomb. Ostatky sv. Donáta byly vyzdviženy a papež Innocent X. je daroval jezuitům v Münstereifelu. Stejně jako s ostatky sv. Pavlíny, které zázračně zažehnaly mor v Olomouci, je s ostatky sv. Donáta také spojena jedna zázračná událost. Dne 30. června 1652 kázal jezuitský kněz v kostele sv. Martina v Euskirchenu před oltářem s ostatky sv. Donáta. Na závěr mše po požehnání, měl do kostela udeřit blesk a zapálit oltář i kněze. Ten se okamžitě obrátil o pomoc ke sv. Donátu a měl vyvážnout bez zranění. Tato zázračná událost potvrdila sv. Donáta jako patrona před bouří a krupobitím a rozšířila jeho kult do celého regionu. Časté umělecké památky se zpodobněním sv. Donáta nalézáme i na našem území, díky oblibě a šíření tohoto světce jezuitským řádem.

Podoba sv. Donáta se na zvonech po celém našem území vyskytuje velmi často, jelikož to byly právě věže kostelů, které zasahovaly blesky při silných bouřkách. Jde však o jediný zvon, na kterém se vyskytuje sv. Pavlína. S kostelními zvony je spojena symbolika zvuku, jako pomocníka při těžkých chvílích. Proto při zvonění měly zvuk zvonu pomoci všude tam, kam až dosáhl. Zvon byl odlit roku 1732 a jde o jedno z posledních děl, s tematikou světice z 18. století. Jelikož už Olomouc nezastihnul žádný ničivý mor, její kult nedostával další impulzy a udržován byl především jen olomouckými jezuitami, kteří na svou oblíbenou patronku vzpomínali při uměleckých realizacích.

Autorem zvonu je Olaus Oberg. Pocházel ze Stockholmu a byl dílenským spolupracovníkem Jana Antonína Behra. Roku 1726 koupil po zesnulém zvonáři Jiřím Františkovi Reimerovi dům se zvonařskou dílnou a následně byl přijat za olomouckého měšťana. Jde o nejstarší dochovaný zvon Olause Oberga a řadí se k více než desítce dalších zvonů, pocházejících z jeho dílny, které se dodnes dochovaly.

6 Závěr

Tato bakalářská práce je uceleným pohledem na postavu olomoucké patronky sv. Pavlíny. Dřívější snahy o zpracování tématu nebyly nikdy kompletní a spíše se jednalo o krátké příspěvky v uměnovědných periodikách. V práci jsem si tedy kladla za cíl co nejlépe a nejpodrobněji zpracovat ikonografii a typologii zobrazení raně křesťanské světice.

Dosud bylo známo, že kult neproniknul dále, než za hranice olomouckého regionu. Během bádání jsem zjistila, že tomu tak není a poukázala na proniknutí svatopavlínského kultu až do středních Čech v době, kdy se teprve formoval v Olomouci, a to díky jezuitskému řádu, který se zasloužil o přivezení ostatků sv. Pavlíny z římských katakomb a o další šíření povědomí o této světici.

Byl to především Leoš Mlčák, který se doposud nejvíce zabýval sv. Pavlínou a pokusil se zjistit co největší počet děl se svatopavlínskou tematikou. V rámci této bakalářské práce jsem vytvořila ucelený seznam všech těchto uměleckých památek a doplnila jej o několik mnou zjištěných položek, které badatelům doposud unikaly. V textu také poukazuji na problematiku špatného ikonografického určení uměleckých realizací, což znamená, že se počet děl se zobrazením sv. Pavlíny může v budoucnosti ještě rozšířit a číslo tím není konečné.

7 Tabulka všech doposud zjištěných památek seřazených chronologicky podle data vzniku

Památka	Lokace	Typ, materiál	Datace	Autor
Sv. Roch se skupinou protimorových svatých nad městem Březnice	Březnice/okres Příbram	Obraz, olejomalba	1651	Neznámý
Relikviář sv. Pavlíny (tzv. Breunerův)	Olomouc	Dřevo, sklo, stříbro, mosaz	1652	Výzdoba: Kryštof Šimšický
Amuletum Parthenium contra Pestem	Olomouc	mědirytina	1656	návrh: Kryštof Ullerstorff mědirytec: Jan Kryštof Smíšek
Protimorové procesí s ostatky sv. Pavlíny v Olomouci roku 1623	Olomouc	Obraz na měděném plechu, olejomalba	Po polovině 17. století	Neznámý
Glorifikace sv. Pavlíny	Olomouc	Obraz na měděném plechu, olejomalba	Po polovině 17. století	Neznámý
Sv. Pavlína	Praha	Mědirytina	Nedatováno, nejspíše polovina 17. století	Wolfgang Killian
Veduta Olomouce	Olomouc	Obraz, olejomalba	1674	Antonín Martin Lublinský

Úvodní ilustrace matriky bratrstva Božího Těla v Olomouci	Olomouc	Akvarelová malba na pergamenu	1677	Antonín Martin Lublinský
Bazilika Navštívení Panny Marie, kaple sv. Pavlíny	Olomouc	Architektura	Po roce 1677, 1722-1731	Giovanni Pietro Tencalla, Baldassare Fontana
Sv. Pavlína	Varšava	Mědirytina	Nedatováno	Johann Tscherning
Sv. Pavlína (univerzitní teze A. Mitzkyho)	Stuttgart	Mědirytina	1681	Bartholomäus Kilian podle A.M. Lublinského
Společná bakalářská teze se sv. Pavlínou	Olomouc	Mezzotinta	1698	Antonín Freindt
Votivní obraz sv. Pavlíny	Olomouc	Obraz, olejomalba	1706	Jan Jiří Roth
Sv. Pavlína	Kunčina	Socha, pískovec	1710-1720	Jan Sturmer
Sv. Pavlína	Rýmařov	Nástěnná malba	1715	Ferdinand Naboth
Sv. Pavlína	Olomouc	Socha, dřevo	Po 1715	Jan Sturmer
Koruna se svatozáří pro relikvie sv. Pavlíny	Olomouc	Stříbro, broušené sklo	Před 1716	Jan Kašpar Müller (?)
Sv. Pavlína	Rokytnice u Přerova	Socha, pískovec	1716	David Zürn
Sv. Pavlína	Frýdek-Místek	Obraz, olejomalba	1716	Neznámý

Kostel sv. Mořice, oltář sv. Pavlína	Olomouc	Architektura	1716	Václav Render
Sv. Pavlína	Olomouc	Obraz, olejomalba	1716	Václav Jindřich Nosek
Kostel Panny Marie Sněžné, kaple sv. Pavlína	Olomouc	Architektura	1716	Michael Josef Klein/ Lukáš Glöckel
Morový sloup	Mohelnice	Socha, pískovec	1717	Jan Sturmer
Mariánský sloup	Vyškov na Moravě	Socha, pískovec	1717-1719	Jan Kristián Pröbstl
Společná bakalářská teze se sv. Pavlínou	Olomouc	Mědirytina	1720	J. A. Freindt
Dvojice tumb pro ostatky sv. Pavlína	Olomouc	Dřevo mořené na eben, stříbro	20. léta 18. století	Neznámý
Kostel Panny Marie Sněžné, Oltář sv. Pavlína	Olomouc	Dřevo	1721	Augustin Jan Thomasberger
Sv. Pavlína	Olomouc	Obraz, olejomalba	1721	Jan Jiří Schmidt
Mariánský sloup	Olomouc	Socha, pískovec	1723	Václav Render, Jan Sturmer
Mariánský sloup	Litovel	Socha, pískovec	1724	Václav Render, Jan Sturmer
Křesť sv. Pavlína	Olomouc	Nástěnná malba	1728	Jan Kryštof Handke
Ukamenování sv. Pavlína	Olomouc	Nástěnná malba	1728	Jan Kryštof Handke
Sv. Pavlína (univerzitní teze	Olomouc	Mědirytina	1731	Johann Andreas

Jana sv. p. (Gotschalkovského)				Pfeffel
Zvon se sv. Pavlinou a sv. Donátem	Olomouc	Bronz	1732	Olaus Oberg
Vitrína pro relikviáře sv. Pavliny	Olomouc	Dřevo, polychromované, zkacené	2. polovina 30. let 18. století	Jiří Antonín Heinz (dílna) – Šimon Perner
Sv. Pavlína se sv. Leopoldem	Olomouc	Obraz, olejomalba	1740	Paul Troger
Sv. Pavlína vyháň mor z Olomouce	Olomouc	Kolorovaný mědiryt s čarovým leptem	Druhá třetina 18. století	Joseph Sebastian Klauber a Johann Baptist Klauber
Sv. Pavlína jako ochránitelka Olomouce	Olomouc	Obraz, akvarel na pergamenu ve tvaru kasule	1758	Neznámý
Kaple sv. Pavliny	Červenka	Architektura	1798	Neznámý
Sv. Pavlína	Olomouc	Obraz, olejomalba	Po roce 1800	Jan Baptista Kisling

8 Seznam použitých zkratek

č.	číslo
edd.	editor/editoři
Foto:	fotografie
inv.	inventární
Kat.	katalog
Kol.	kolektiv
NPÚ	Národní památkový ústav
obr.	obrázek
okr.	okres
poř.	pořadové
Repro:	reprodukce
roč.	ročník
s.	strana
sign.	signatura
sv.	svatý/svatá
výst.	výstava

9 Seznam pramenů

Restaurátorské zprávy

Binevičová 1969

Marie Binevičová, *Zpráva o restaurování oltářního obrazu z kostela sv. Rocha v Březnici*, Praha 1969, NPÚ Praha.

Cerroni 1807

Johann Peter Cerroni, *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren*, díl 2, rkp. 1807.

Werkman 2006

Ladislav Werkman, *Zpráva o restaurování mariánského sloupu v Litovli*, Olomouc 2006, NPÚ Olomouc.

Evidenční listy památek

- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list movité kulturní památky, pořadové číslo: 1190.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list nemovité kulturní památky, pořadové číslo: 1190 A.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list nemovité kulturní památky, pořadové číslo: 1829/1.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list nemovité kulturní památky, pořadové číslo: 15131/8-1829.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Doplnkový list kulturní památky, pořadové číslo: 15131/8-1829.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list nemovité kulturní památky, pořadové číslo: 1847.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list nemovité kulturní památky, pořadové číslo: 2042/A4.

- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Doplnkový list kulturní památky, pořadové číslo: 2042/A4.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list nemovité kulturní památky, pořadové číslo: 2042/ A8.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Doplnkový list kulturní památky, pořadové číslo: 2042/ A8.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list nemovité kulturní památky, pořadové číslo: 13718/8-3715.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Doplnkový list kulturní památky, pořadové číslo: 13718/8-3715.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list nemovité kulturní památky, pořadové číslo: 4563.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list nemovité kulturní památky, pořadové číslo: 4563 A.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list nemovité kulturní památky, pořadové číslo: 4563 B.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list nemovité kulturní památky, pořadové číslo: 4637.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list nemovité kulturní památky, pořadové číslo: 4637 A.
- NPÚ Olomouc, Ústřední seznam kulturních památek ČR, Evidenční list nemovité kulturní památky, pořadové číslo: 4597.

10 Seznam literatury

Altrichter – Togner – Hyhlík 2000

Michal Altrichter – Milan Togner – Vladimír Hyhlík, *Olomouc. Univerzitní kostel Panny Marie Sněžné*, Církevní památky XXIII, Velehrad 2000.

Blažiček 1898

Oldřich Jakub Blažiček, *Dějiny českého výtvarného umění (II/1). Od počátků renesance do závěru baroka*, Praha 1989.

Burian 1956-1958

Václav Burian, *Ikonografie Olomouce do roku 1900. I, Sborník krajského vlastivědného muzea Olomouc*, IV, 1956-1958.

David 2012

Martin David, *Kopie milostného obrazu Panny Marie Svatokopecké v barokním sochařství* (bakalářská diplomová práce), Katedra dějin umění FFUP, Olomouc 2012.

Elbel – Jakubec 2010

Martin Elbel – Ondřej Jakubec (edd.), *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*, I, Olomouc 2010.

Elbelová – Zatloukal 2006

Gabriela Elbelová – Pavel Zatloukal (edd.), *Arcidiecézní muzeum Olomouc. Průvodce*, Olomouc 2006.

Hlobil – Michna – Togner 1984

Ivo Hlobil – Pavel Michna – Milan Togner, *Olomouc*. Praha 1984.

Hlobil – Michna – Togner 1992

Ivo Hlobil – Milan Togner – Vlastimil Hyhlík, *Olomouc. Proboštský farní kostel sv. Mořice*, Velehrad 1992.

Chovanečková 2012

Martina Chovanečková, *Řezbářské dílo Augustina Jana Thomasbergera v Olomouci* (magisterská diplomová práce), FF UP, Olomouc 2012.

Indra 1978

Bohuír Indra, *Zvonaři v Olomouci od poloviny 17. do 2. poloviny 19. století*, *Časopis Slezského muzea*, série B 27, 1978.

Jakubec – Perůtka 2010a

Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620-1780*, II, Olomouc 2010.

Jakubec – Perůtka 2010b

Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Historie a kultura*, III, Olomouc 2010.

Jašek 1923

Alois Jašek, *Chrám Panny Marie Sněžné v Olomouci*, Olomouc 1923.

Jirka 1986

Antonín Jirka, *Doklady k činnosti Paula Trogera pro klášter Hradisko u Olomouce*, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*, Řada uměnovědná, 1982-1983.

Klopanová 2009

Martina Klopanová, *Kostel Panny Marie Sněžné v proměnách času*, *Památky měřené časem*, Olomouc 2009.

Konečný 2011

Ondřej Konečný, *Sochařská výzdoba oltářů v kostele Panny Marie Sněžné v Olomouci* (magisterská diplomová práce), FF MU, Brno 2011.

Krajíček 1993

Ivan Krajíček, *Barokní malířská výzdoba kostela P. M. Sněžné v Olomouci* (magisterská diplomová práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 1993.

Krampl 1982

Jan Krampl, *Olomoucký malíř Jan Kryštof Handke (1696-1774)*, Olomouc 1982.

Kroupa 2002

Jiří Kroupa (edd.), *V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670–1740*, Brno 2002.

Krsek 1989a

Ivo Krsek, Barokní malířství 17. Století na Moravě, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/1*, Praha 1989.

Krsek 1989b

Ivo Krsek, Malířství vrcholného baroka na Moravě, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/2*, Praha 1989.

Krsek 1996

Ivo Krsek, *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku, I.*, Praha 1996.

Matzke 1964

Josef Matzke, *Die St. Mauritiz Kirche in Olmütz*, Olomouc 1964.

Macháčková 2013

Jana Macháčková, *Jezuitská malířská kultura na Moravě. Obraz ve vizuální kultuře olomouckých jezuitů* (magisterská diplomová práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2013.

Mlčák 1983

Leoš Mlčák, Příspěvky k dějinám olomouckého malířství 17. A 18. století, *Vlastivědný věstník moravský*, XXXV, 1983.

Mlčák 1984

Leoš Mlčák, Votivní obraz litovelského malíře Jana Jiřího Rotha, *Vlastivědný věstník moravský*, 1984.

Mlčák 1986

Leoš Mlčák, *Kampanologické památky okresu Olomouc*, Olomouc 1986.

Mlčák 1993

Leoš Mlčák, K ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce, *Zprávy památkové péče*, 10/1993.

Mlčák 1994

Leoš Mlčák (edd.), Jan Kryštof Handke, *Vlastní životopis 1694–1774*, Olomouc 1994.

Mlčák 1995

Leoš Mlčák, Fresky F. Nabotha v kapli „V lípkách“ u Rýmařova, *Střední Morava. Vlastivědná revue*, I, 1995.

Mlčák 1995b

Leoš Mlčák, Příspěvky k dějinám barokního malířství v Olomouci, *Zprávy památkové péče*, 1995.

Mlčák 1997

Leoš Mlčák, Několik poznámek k dějinám barokního malířství 18. Století na Moravě, *Sborník památkové péče v Severomoravském kraji*, 1997.

Mlčák 1999

Leoš Mlčák, K ikonografii a autorství dřevěných plastik na průčelí bývalé kovárny v Olomouci-Řepčíně, *Výroční zpráva Památkového Ústavu v Olomouci*, 1999.

Mlčák 2001

Leoš Mlčák, Doplnky k ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce, *Ročenka státního okresního archivu v Olomouci*, 2001.

Mlčák 2009a

Leoš Mlčák, Olomoučtí mědirytcí 1690-1820, I., *Střední Morava. Vlastivědná revue*, 2009.

Mlčák 2009b

Leoš Mlčák, Olomoučtí mědirytcí 1690-1820, II., *Střední Morava. Vlastivědná revue*, 2009.

Mlčák 2009c

Leoš Mlčák, Proměny Olomouce na nejstarších vyobrazeních do roku 1702, *Památky měřené časem*, Olomouc 2009.

Mlčák – Šrámek 1979

Leoš Mlčák – Pavel Šrámek, Zvonařství na severní Moravě v 15. a 18. století, *Památky a příroda*, 1979.

Mlčák – Šrámek 1983

Leoš Mlčák – Pavel Šrámek, Olomoučtí zvonaři druhé poloviny 17. a první poloviny 18. století, *Vlastivědný věstník moravský*, 1983.

Musil – Nerychel 1990

Jiří Musil – Bohumil Nerychel, *Chrám svatého Mořice v Olomouci*, Olomouc 1990.

Musil 1992

Jiří Musil, *Chrám Navštívení P. Marie na Svatém Kopečku*, Olomouc 1992.

Nowak - Kachník 1890

Adolf Nowak – Josef Kachník, *Církevní památky umělecké z Olomouce*, Olomouc 1890.

Plesníková 2010

Kateřina Plesníková, *Václav Jindřich Nosecký (1661-1732) (diplomová práce)*, Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2010.

Pojsl 1992

Miloslav Pojsl, *Olomouc očima staletí*, 1992.

Pumprla 1974-1979

Václav Pumprla, *Soupis starých tisků ve fondech Státní vědecké knihovny v Olomouci I. Tisky vydané na území Čech a Moravy v letech 1501-1800 I-XII*, Olomouc 1974-1979.

Rulíšek 2005

Hynek Rulíšek, *Slovník křesťanské ikonografie*, Hluboká nad Vltavou 2005.

Schulz 2009

Jinřich Schulz, *Dějiny Olomouce, I.*, Olomouc 2009.

Schunke 1916

Robert Schünke, *Beiträge zur kirchlichen Kunst-und Kulturgeschichte von Olmütz*, Neutitschein 1916.

Smejkal 2001

Bohuslav Smejkal, *Pohledy do historie Svatého Kopečka*, 2001.

Smejkal 2002

Bohuslav Smejkal, *Paul Troger a Svatý Kopeček*, Olomouc 2002.

Smejkal 2005

Bohuslav Smejkal, *Pohledy do historie sv. Kopečka*, Olomouc 2005.

Smejkal – Hyhlík 1994

Bohuslav Smejkal – Vladimír Hyhlík, *Svatý Kopeček. Poutní chrám Navštívení P. Marie*, Velehrad 1994.

Suda 1935

Stanislav Suda, *Březnické kostely*, Praha 1935.

Togner 1973

Milan Togner, Václav Render, *Umění*, III, 1973.

Togner 1994

Milan Togner, *Jan Kryštof Handke 1694–1774. Malířské dílo*, Olomouc 1994.

Togner 1996

Milan Togner, Barokní teze olomoucké univerzity, *Universitas Olomucensis 1573-1946-1996*, Olomouc 1996.

Togner 2000

Milan Togner, Stavební a umělecký vývoj kostela, in: Michal Altrichter – Milan Togner – Václav Hyhlík, *Olomouc. Univerzitní kostel Panny Marie Sněžné*, Velehrad 2000.

Togner 2008

Milan Togner, *Barokní malířství v Olomouci*, Olomouc 2008.

Vondruška 1930

Isidor Vondruška, *Životopisy svatých v pořadí dějin církevních*, Praha 1930.

Voragine – Vidmanová 2012

Jacobus de Voragine – Anežka Vidmanová (edd.), *Legenda aurea*, Praha 2012.

Vyvlečka 1917

Josef Vyvlečka, *Příspěvky k dějinám kostela Panny Marie Sněžné v Olomouci*, Olomouc 1917.

Wolny 1855

Gregor Wolny, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften. Olmützer Erzdiöcese*, I., Brünn 1855.

Wondrák 1983

Eduard Wondrák, Mor a některé protimorové spisy v 17. století, *Ročenka státního okresního archivu v Olomouci*, 1983.

Zelenková 2005

Petra Zelenková, „Contra pestem nobis fave“. Příspěvek k ikonografii sv. Pavlíny, patronky proti moru v barokní Olomouci. *Opuscula historiae atrium. Studia minora Facultatis philosophiae Universitatis Brunensis*, Brno 2005.

Zlámal 1939

Bohumil Zlámal, *Dějiny kostela svatého Mořice*, Olomouc 1939.

11 Seznam vyobrazení

1. Johann Andreas Pfeffel, *Sv. Pavlína. Univerzitní teze Jana svob. Pána Gotschalkowského*, 1731, zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, repro: Petra Zelenková, „Contra pestem nobis fave“. Příspěvek k ikonografii sv. Pavlíny, patronky proti moru v barokní Olomouci. *Opuscula historiae atrium. Studia minora Facultatis philosophiae Universitatis Brunensis*, Brno 2005. s. 44.
2. Václav Render, *Mariánský sloup v Litovli*, 1724, Litovel, foto: Skarlet Křížová.
3. Autor neznámý, *Sv. Pavlína. Alegorie míru*, 1758, Vlastivědné muzeum Olomouc, repro: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarní kultura let 1620-1780, II*, Olomouc 2010, s. 340.
4. Wolfgang Kilian, *Sv. Pavlína*, Nedatováno, pol. 17. stol., Národní galerie v Praze, Sběrka kresby a grafiky, repro: Petra Zelenková, „Contra pestem nobis fave“. Příspěvek k ikonografii sv. Pavlíny, patronky proti moru v barokní Olomouci. In: *Opuscula historiae atrium. Studia minora Facultatis philosophiae Universitatis Brunensis*, Brno 2005. s. 39.
5. Johann Tschernning podle Antonína Lublinského, *Sv. Pavlína*, Nedatováno, Varšava, Univerzitní knihovna, repro: Petra Zelenková, „Contra pestem nobis fave“. Příspěvek k ikonografii sv. Pavlíny, patronky proti moru v barokní Olomouci. In: *Opuscula historiae atrium. Studia minora Facultatis philosophiae Universitatis Brunensis*, Brno 2005. s. 41.
6. Antonin Freindt, *Společná bakalářská teze se sv. Pavlínou*, 1698, Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, repro: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarní kultura let 1620-1780, II*, Olomouc 2010, s. 411.
7. Joseph Sebastian Klauber a Johann Baptist Klauber, *Sv. Pavlína vyhání mor z Olomouce*, Druhá třetina 18. století, Vlastivědné muzeum v Olomouci, repro: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarní kultura let 1620-1780, II*, Olomouc 2010, s. 432.
8. Bartholomäus Kilian podle Antonína Lublinského, *Univerzitní teze Antonína Mitzkyho*, 1681, Stuttgart, repro: Petra Zelenková, „Contra pestem nobis fave“. Příspěvek k ikonografii sv. Pavlíny, patronky proti moru v barokní Olomouci, *Opuscula historiae atrium. Studia minora Facultatis philosophiae Universitatis Brunensis*, Brno 2005. s. 37.

9. Jan Jiří Roth, *Sv. Pavlína*, 1706, Vlastivědné muzeum v Olomouci, repro: Martin Elbel – Ondřej Jakubec (edd.), *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*, I, Olomouc 2010, s. 127.
10. Ferdinand Naboth, *Sv. Pavlína*, 1715, Kaple v Lipkách, Rýmařov, foto: Skarlet Křížová.
11. Antonín Martin Lublinský, *Úvodní ilustrace matriky bratrstva Božího těla v Olomouci*, 1677, Státní okresní archiv Olomouc, repro: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620-1780*, II, Olomouc 2010, s. 343.
12. Autor neznámý, *Sv. Roch se skupinou protimorových svatých nad městem Březnice*, 1651, Březnice, foto: Skarlet Křížová.
13. Autor neznámý, *Spodní část oltářního obrazu z kostela sv. Rocha*, 1650, Březnice, foto: Skarlet Křížová.
14. Detail s postavou sv. Pavlíny, foto: Skarlet Křížová.
15. Jan Christian Pröbstl, *Mariánský sloup*, 1717, Vyškov na Moravě, foto: Skarlet Křížová.
16. Jan Christian Pröbstl, *Sv. Rozálie*, *Mariánský sloup*, 1717, Vyškov na Moravě, foto: Skarlet Křížová.
17. Jan Christian Pröbstl, *Sv. Pavlína*, *Mariánský sloup*, 1717, Vyškov na Moravě, foto: Skarlet Křížová.
18. Václav Render, Jan Sturmer, *Mariánský sloup*, 1724, Litovel, foto: Skarlet Křížová.
19. Jan Sturmer, *Sv. Pavlína a sv. Rozálie*, *Mariánský sloup*, 1724, Litovel, foto: Skarlet Křížová.
20. Jan Sturmer, *Sv. Pavlína*, 1705-1720, Kunčina, zdroj: <http://www.sychrov.npu.cz/barokni-socha/vyznamne-soubory/vypis/detail/258-kuncina-kalvarie-sloupy-se/>.
21. Karel Dankwart, *Oslava založení jezuitské koleje v Olomouci*, 1690, Depozitář katedrály sv. Václava v Olomouci, repro: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620-1780*, II, Olomouc 2010, s. 306.
22. Wolfgang Rossmayer, *Medailon se sv. Voršilou*, 1731, Olomouc, Kostel sv. Michala (Zapůjčeno do stálé expozice Arcidiecézního muzea Olomouc), foto: Skarlet Křížová.

23. Jan Kryštof Smíšek, *Amuletum parthenium contra pestem*, 1656, Vědecká knihovna Olomouc, foto: Skarlet Křížová.
24. Václav Render, *Návrh oltáře sv. Pavlíny v kostele sv. Mořice*, 1716, Státní Okresní archiv Olomouc, repro: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarní kultura let 1620-1780*, II, Olomouc 2010, s. 365.
25. Václav Render, *Oltář sv. Pavlíny*, 1719, Olomouc, Kostel sv. Mořice, foto: Skarlet Křížová.
26. Václav Nosek, *Sv. Pavlína*, 1716-1719, Olomouc, Kostel sv. Mořice, foto: Skarlet Křížová.
27. Baldasare Fontana, *Oltář sv. Pavlíny*, 1722, Olomouc, Bazilika Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku, foto: Skarlet Křížová.
28. Paul Troger, *Sv. Pavlína se sv. Leopoldem*, 1736-1740, Olomouc, Bazilika Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku, foto: Skarlet Křížová.
29. Augustin Jan Thomasberger, *Oltář sv. Pavlíny*, 1722, Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné, foto: Jana Macháčková.
30. Jan Jiří Schmidt, *Sv. Pavlína*, 1721, Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné, foto: Jana Macháčková.
31. Jan Kryštof Handke, *Křest sv. Pavlíny*, 1729, Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné, foto: Jana Macháčková.
32. Jan Kryštof Handke, *Ukamenování sv. Pavlíny*, 1729, Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné, foto: Jana Macháčková.
33. Olaus Oberg, *Zvon se sv. Pavlínou a sv. Donátem*, 1732, Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné, foto: Miloslav Herold.
34. Olaus Oberg, *Reliéf zvonu se sv. Pavlínou a sv. Donátem*, 1732, Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné, foto: Miloslav Herold.

12 Summary

The aim of this bachelor thesis was to introduce of early christian martyr Saint Pavlina which was in 1623 declared patron of Olomouc city. Her skull and bones shuld save the city from plague dinase. Most pieces of art was specially created around the Olomouc but the cult of st. Pavlina also expanded to Bohemian area.

The work is a comprehensive iconographic study of St. Pavlina, demonstrated on selection of works from paintings, sculptures, graphics and architecture. I created a complete list of all pieces of art identified so far and catalogue which is created by selection of interesting or unknown pieces of baroque art with effigy of st. Pavlina.

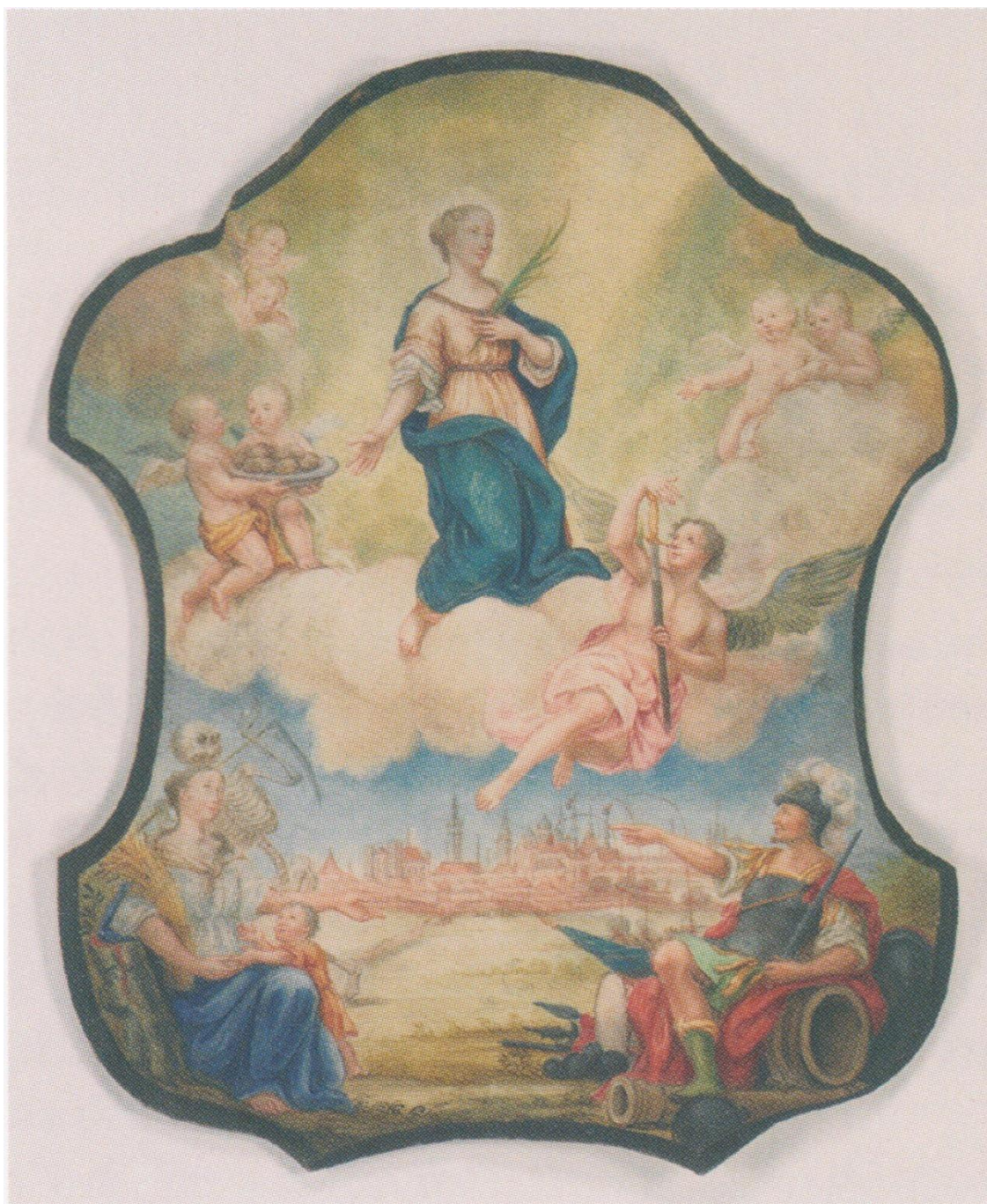
13 Obrazová Příloha

[1] Johann Andreas Pfeffel, Sv. Pavlína. Univerzitní teze Jana svob. Pána Gotschalkowského, 1731, Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc.

[2] Václav Render, Mariánský sloup, 1724, Litovel.

[3] Autor neznámý, Sv. Pavlína. Alegorie míru, 1758, Vlastivědné muzeum Olomouc.

[4] Wolfgang Kilian, Sv. Pavlína, Nedatováno, pol. 17. stol., Národní galerie v Praze, Sbíрка kresby a grafiky.

[5] Johann Tscherning podle Antonína Lublinského, Sv. Pavlína, Nedatováno, Varšava, Univerzitní knihovna.

[6] Antonin Freindt, Společná bakalářská teze se sv. Pavlínou, 1698, Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc.

[7] Joseph Sebastian Klauber a Johann Baptist Klauber, Sv. Pavlína vyhání mor z Olomouce, Druhá třetina 18. století, Vlastivědné muzeum v Olomouci.

[8] Bartholomäus Kilian podle Antonína Lublinského, Univerzitní teze Antonína Mitzkyho, 1681, Stuttgart.

[9] Jan Jiří Roth, Sv. Pavlína, 1706, Vlastivědné muzeum v Olomouci.

[10] Ferdinand Naboth, Sv. Pavlína, 1715, Rýmařov, Kaple V Lipkách.

[11] Antonín Martin Lublinský, Úvodní ilustrace matriky bratrstva Božího těla v Olomouci, 1677, Státní okresní archiv Olomouc.

[12] Autor neznámý, Sv. Roch se skupinou protimorových svatých nad městem Březnice, 1651, Březnice, Kostel sv. Rocha.

[13] Autor neznámý, Spodní část oltářního obrazu z kostela sv. Rocha, 1651, Březnice, Kostel sv. Rocha.

[14] Detail s postavou sv. Pavlíny.

[15] Jan Christian Pröbstl, Mariánský sloup, 1717, Vyškov na Moravě.

[16] Jan Christian Pröbstl, Sv. Rozálie, Mariánský sloup, 1717, Vyškov na Moravě.

[17] Jan Christian Pröbstl, Sv. Pavlína, Mariánský sloup, 1717, Vyškov na Moravě.

[18] Václav Render, Jan Sturmer, Mariánský sloup, 1724, Litovel.

[19] Jan Sturmer, Sv. Pavlína a sv. Rozálie, Mariánský sloup, 1724, Litovel.

[20] Jan Sturmer, Sv. Alžběta (sv. Pavlína?), 1705-1720, Kunčina.

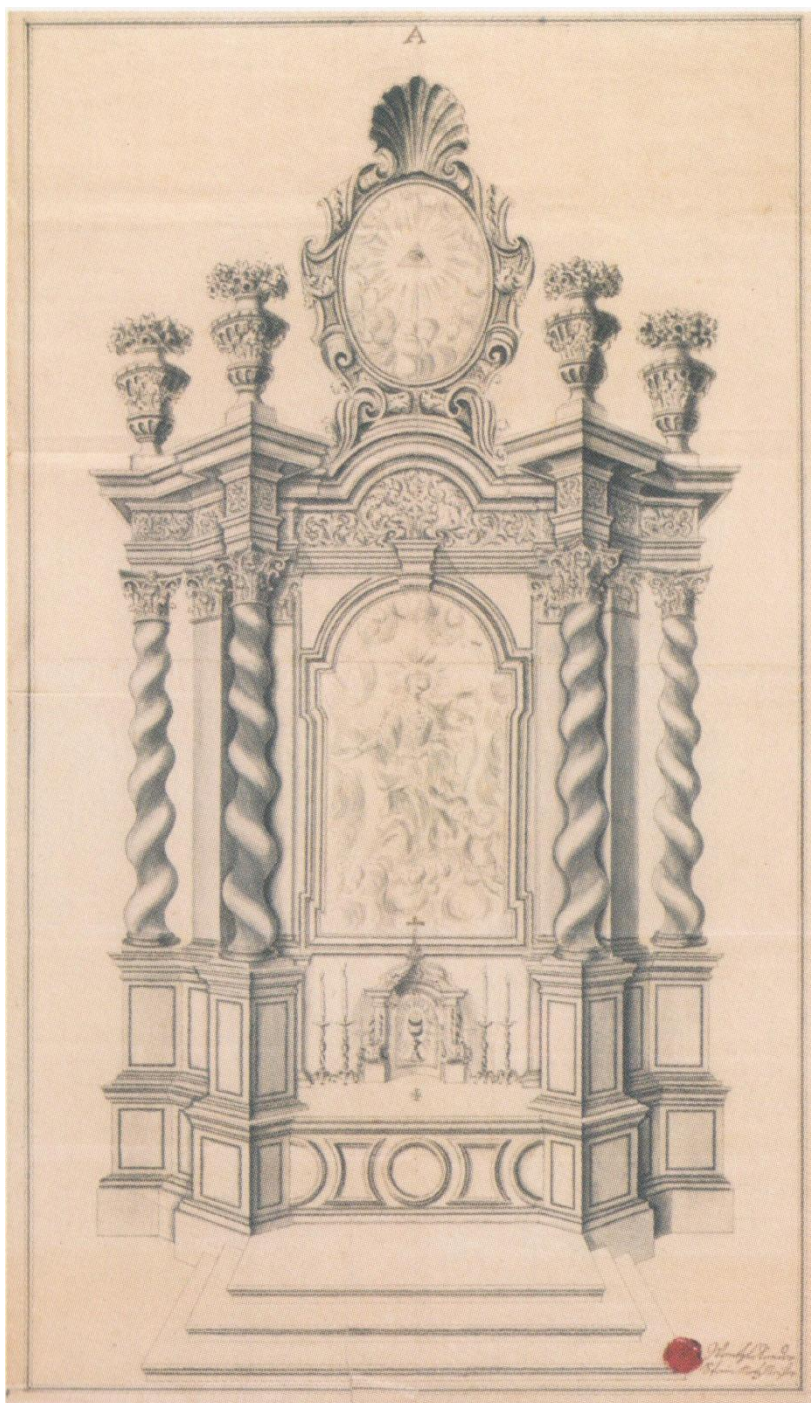
[21] Karel Dankward, Sv. František Borgia, 1690, Olomouc, depozitář katedrály sv. Václava.

[22] Kalich, Detail emailového medailonu, Sv. Voršila.

[23] Jan Kryštof Smíšek, Amuletum parthenium contra pestem, 1656, Vědecká knihovna Olomouc.

[24] Václav Rindler-Schjerve, Návrh oltáře sv. Pavlíny v kostele sv. Mořice, 1716, Státní Okresní archiv Olomouc.

[25] Václav Rindler, Oltář sv. Pavlíny, 1719, Olomouc, Kostel sv. Mořice.

[26] Václav Nosek, Sv. Pavlína, 1716-1719, Olomouc, Kostel sv. Mořice.

[27] Baldasare Fontana, Oltář sv. Pavlíny, 1722, Olomouc, Bazilika Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku.

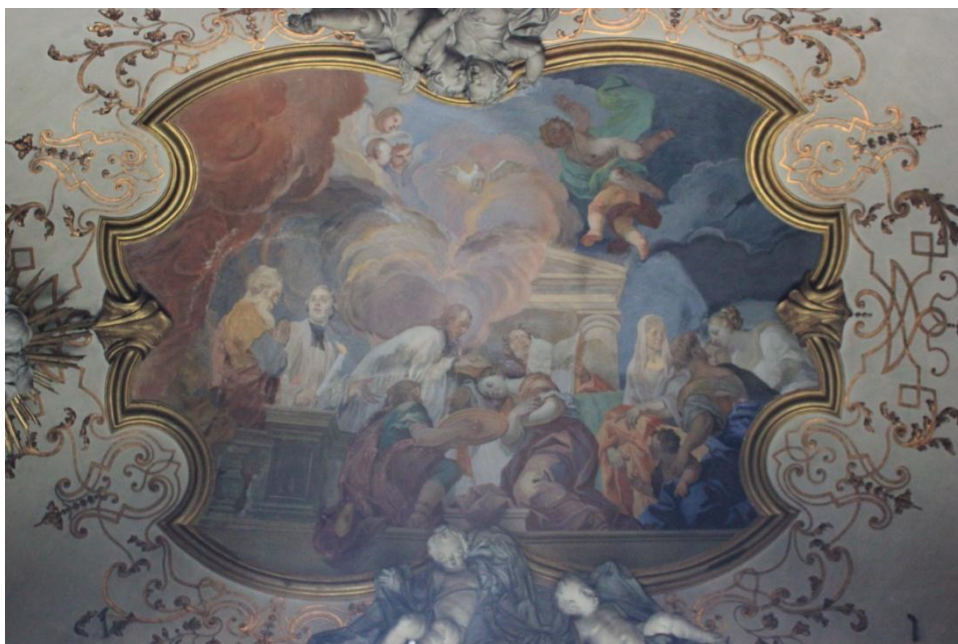
[28] Paul Troger, Sv. Pavlína se sv. Leopoldem, 1736-1740, Olomouc, Bazilika
Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku.

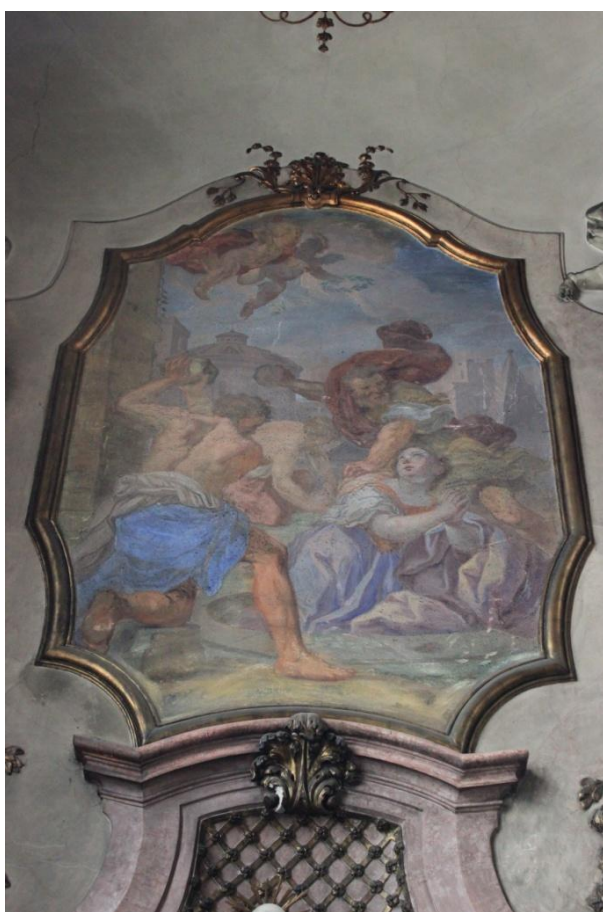
[29] Augustin Jan Thomasberger, Oltář sv. Pavlíny, 1722, Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné.

[30] Jan Jiří Schmidt, Sv. Pavlína, 1721, Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné.

[31] Jan Kryštof Handke, Křest sv. Pavlíny, 1729, Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné.

[32] Jan Kryštof Handke, Ukamenování sv. Pavlíny, 1729, Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné

[33] Olaus Oberg, Zvon se sv. Pavlínou a sv. Donátem, 1732, Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné.

[47] Olaus Oberg, Reliéf zvonu se sv. Pavlínou a sv. Donátem, 1732, Olomouc, Kostel Panny Marie Sněžné.

14 Anotace

Jméno a příjmení :	Skarlet Křížová
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	doc. Martin Pavlíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Svatá Pavlína v barokním umění
Název práce v angličtině:	Saint Pavlina in baroque art
Anotace práce:	Práce si klade za cíl seznámit čtenáře s osobou raně křesťanské světice sv. Pavlíny, která byla roku 1623 prohlášena městskou patronkou Olomouce. Práce je ucelenou ikonografickou studií, demonstrovanou na vybraných dílech z malby, sochy, grafiky a architektury. Byl vytvořen kompletní seznam všech dosud zjištěných památek s vyobrazením sv. Pavlíny a výběrový katalog, který zpracovává dosud neznámá, či ikonograficky zajímavá díla s podobou světice z barokní doby.
Klíčová slova:	Svatá Pavlína, Olomouc, Ikonografie
Anotace v angličtině:	The aim of this bachelor thesis was to introduce of early christian martyr Saint Pavlina which was in 1623 declared patron of Olomouc city. The work is a comprehensive iconographic study of St. Pavlina, demonstrated on selection of works from paintings, sculptures, graphics and architecture. I created a complete list of all pieces of art identified so far and catalogue which is created by selection of interesting or unknown pieces of baroque art with effigy of st. Pavlina.
Klíčová slova v angličtině:	Saint Pavlina, Olomouc, Iconography
Přílohy vázané k práci:	1 CD ROM s obrazovou přílohou
Rozsah práce:	67 588 znaků
Jazyk práce:	čeština